

BUCOVINENI ÎN VIAȚA CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ A ROMÂNIEI POSTBELICE* (I)

VASILE I. SCHIPOR

Refugiul și destinul refugiaților bucovineni din iunie 1940 și, respectiv, martie–aprilie 1944, au reprezentat un teritoriu tabu în România înainte de evenimentele din 1989.

După evenimentele din 1989 aceste teme încep să fie frecventate de către istorici în cadrul unor proiecte de sine stătătoare.

Pentru bucovineni – ca și pentru basarabeni – înțelegerile secrete dintre Hitler și Stalin, parafate în 1939, au avut urmări catastrofale. Despre evacuarea nordului Bucovinei, după 1989, s-au publicat mai multe volume de documente și câteva studii: Vitalie Văratice, Ion Șișcanu, *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chișinău, Editura Universitas, 1991; Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolaescu, *Anul 1940. Armata română de la ultimatum la Dictat. Documente*, vol. I–III, București, Editura Europa Nova, 2000; Vitalie Văratice, *Preliminarii ale raptului Basarabiei și nordului Bucovinei, 1938–1940. Volum de documente din fostele arhive secrete române*, București, Editura Libra, 2000; Vitalie Văratice, *Șase zile din istoria Bucovinei (28 iunie – 3 iulie 1940). Invazia și anexarea nordului Bucovinei de către U.R.S.S., Rădăuți*, Editura Institutului „Bucovina–Basarabia”, 2001.

Mihai-Aurelian Căruntu, în lucrarea *Bucovina în al Doilea Război Mondial*, Iași, Editura Junimea, 2004, consacră evenimentului din 1940 un capitol întreg, intitulat *Drama refugiaților*¹.

* Lucrarea noastră apare la împlinirea a 70 de ani de la primul refugiu al bucovinenilor (iunie 1940) și a 66 de ani de la cel de al doilea mare exod al acestora: primăvara anului 1944.

¹ Mihai-Aurelian Căruntu, *Bucovina în al Doilea Război Mondial*, Argument de prof. univ. dr. Gh. Buzatu, Iași, Editura Junimea, Colecția „Români în istoria universală” (106), 2004, p. 167–321. Acesta este organizat în trei subcapitole: 1) *O problemă națională: refugiații din teritoriile aflate vremelnic sub stăpânire străină*, p. 167–176; 2) *Evacuații stabiliți în sudul Bucovinei, între speranță și supraviețuire. „Heim ins Reich!” sau seducția unei unei iluzii*, p. 176–195; 3) *Calvarul repatriaților și al refugiaților clandestini*, p. 195–216.

Un loc aparte în literatura istoriografică a problemei îl ocupă volumul lui Dumitru Șandru, *Mișcări de populație în România (1940–1948)*, București, Editura Enciclopedică, Colecția „Biblioteca enciclopedică de istorie a României”, 2003. Studiul – potrivit mărturisirii autorului – „nu își propune să contabilizeze ieșirile și intrările în România din perioada 1940–1944, pe motiv că un asemenea calcul ar fi imposibil de realizat și pentru că el ar oferi cititorului multe cifre eronate”, ci își concentrează mai mult atenția asupra „caracteristicilor procesului și mai puțin asupra amplitudinii lui”².

De interes pentru noi sunt aici mai ales capitoul I din *Partea I, Mișcări de populație în Basarabia și nordul Bucovinei după ultimatumul sovietic*, p. 17–38 și capitoul II din *Partea a II-a a cărții, Refugiații basarabeni, bucovineni și sovietici în România*, p. 207–224³.

O apropiere de perspective noi de înțelegere și interpretare a evenimentelor dramatice din 1940 și 1944 găsim la Vasile I. Schipor, *Cronicile izgonirii, cronicile însingurării oamenilor și comunităților din Bucovina*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul XV, nr. 1 (30), ianuarie–iunie 2008, p. 111–134.

Pe lângă aceste studii și volume de documente, sunt de menționat și câteva interviuri de istorie orală realizate de Elena Savciuc, *Refugiații din Bucovina. Cine sunt astăzi, ce imagine au despre ei înșiși și despre ceilalți, Refugiații din Bucovina. Povești de viață în și după refugiu și Bucovineni în refugiu: o poveste de viață. De la nimic la o carieră de succes*. Elena Savciuc se referă la refugiul bucovinenilor din iunie 1940 și martie 1944, intervievând în perioada 2002–2005 opt refugiați: Silvia Topolnițchi, Elisaveta Micailu, George Micailu, Ortensia

² Conf. *Introducere*, p. 15.

³ În comunicarea de față, problema repatrierii germanilor, maghiarilor și polonezilor din Bucovina nu ne interesează decât incidental. Facem aici doar câteva trimiteri la lucrările mai importante consacrate problemei, tipărite toate după evenimentele din 1989. Despre strămutarea/repatrierea germanilor bucovineni, după 1989, apar mai multe volume. Sub redacția istoricului Adolf Armbruster, la Stuttgart și München, se tipărește, în 1990, volumul *Mit Fluchtgepäck die Heimat verlassen... 50 Jahre seit der Umsiedlung der Buchenlanddeutsche*, volum colectiv îngrijit de Irma Bornemann și dr. Rudolf Wagner. Și în cuprinzătoarea lucrare a lui Ortfried Kotzian, *Die Umsiedler. Die Deutschen aus West-Wolhynien, Galizien, der Bukowina, Bessarabien, der Dobroudscha und in der Karpathenukraine. Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat*, Band 11, München, F.A. Herbig Verlagsbuchhandlung GmbH, 2005, strămutării, în general, și strămutării germanilor bucovineni le sunt rezervate multe pagini (p. 138–212; 172–179, 179–181). În Bucovina, problema este prezentată, după 1989, în unele studii, publicate în periodice, cum este cel semnat de Ștefan Purici, *Strămutarea germanilor sud-bucovineni și impactul asupra societății românești*, în „Codrul Cosminului”. *Analele științifice ale Universității „Ștefan cel Mare”*, serie nouă, Suceava, nr. 6–7 (16–17), 2000–2001, Fundația Culturală a Bucovinei, p. 293–302 ori în capitole ale unor monografii de localități. De interes sunt și lucrările: Florin Pintescu, Daniel Hrenciuc, *Din istoria polonezilor în Bucovina (1774–2002)*, Suceava, Uniunea Polonezilor din România, [2002]; Daniel Hrenciuc, *Maghiarii în Bucovina (1774–1941)*, Iași Editura Princeps, 2006; Daniel Hrenciuc, *Un destin pentru istorie. Polonezii în Bucovina (1774–2008)*, Iași, Editura Princeps, 2008, care prezintă și problema repatrierilor.

Ungureanu, Constantin Bândiu, Silvian Dașchievici, Ion Gherman și Aristotel Ciobotarescu⁴.

Și în literatura artistică a Bucovinei există creații – poezie, proză, memorialistică –, în care refugiul, ca situație-limită, a influențat geneza operei.

Pentru George Drumur (1911–1992), dramaticul iunie 1940 semnifică „întunecarea culorilor” (cum se și intitulează cel de-al doilea ciclu din volumul *Vatra cu stele. Poeme*⁵), într-o meditație gravă pe tema destinului în curgerea inexorabilă a vremii, exprimată în finalul volumului: „Norii se desfac / în azur de-aseară, – / omul s-a făcut / pretutindeni fiară”⁶. Refugiații români, porniți spre sud, „după semnul mâinii / să-și găsească în azur stăpânii”⁷, simt până și drumul pribegiei surpându-se în urma lor⁸. În poeme ce tind să devină spații ale memoriei, pe drumul „către marea înnoptare”⁹, confesiunea refugiatului bucovinean ne amintește de psalmii captivității babilonene, prin intensitatea tânguirii după mirabila Bucovină natală: „Se prelungesc în umbrele copilăriei / odăjdile asfințiturilor bucovinene – / acolo unde au crescut, ca visurile / înalte, povârnișurile viclene. // Acolo unde inima a triumfat, iubind – / acolo, unde zilele erau lungi ca anii, – / acolo, unde sufletul creștea mai pur / dintre colinzi, dintre câmpii, dintre jelanii, // acolo gândul nu mai știe unde să se-abată / și nici unde să-și aplece fruntea umilită”; „Sunetul orelor încetează în inimi, / fără spaimă și fără primejdii / ca un orizont cretat sub frunte, / unde nu mai cresc stâlparele nădejdi”¹⁰.

Profesorul Vasile Țigănescu (1899–1971) lasă în manuscris, printre altele, un roman, *Refugiați*, care i se publică postum, în 1997, la Rădăuți, într-o serie

⁴Conf. www.memoria.ro/?location=view_article&id=175657k;

www.memoria.ro/?location=view_article&id=175746k; www.revistanoinu.com/Bucovineni-in-refugiu-o-poveste-deviata.html78k. Un scurt fragment de aici trebuie reținut pentru importanța temei în discuție: „S-a scris mult despre ocuparea Bucovinei de Nord de către sovietici, s-a scris despre deportările în masă, s-a scris și despre refugiul românilor din această zonă. Dar dacă suntem întrebați ce s-a întâmplat cu acei bucovineni refugiați vom ridica din umeri... nu știm prea multe despre ei. Ce s-a întâmplat cu persoanele refugiate, cum au reușit să înceapă o nouă viață, luând totul de la zero, cum au reușit să se integreze, fiind despărțiți de locurile natale de către un gard de sârmă ghimpată, cum au reușit să învingă dorul de casă la care cei mai mulți dintre ei nu s-au mai întors pentru că ocupația le-a înstrăinat-o? Sunt întrebări care nu m-au lăsat indiferentă. Am luat un reportofon, un caiet pentru notițe, un pix și am pornit în căutare de eroi-bucovineni, căci, după cum scrie V. Patrichi, orice român din Basarabia sau din nordul Bucovinei, din Herța sau din Transilvania, care a trecut prin experimentul comunizării, este un posibil erou de roman. Trebuie doar să ai răbdare ca să înțelegi dramele acestor oameni” (*Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu*, București, Editura Zamolxe, 1998, p. 5). Vezi și www.revistanoinu.com. Noi mai facem precizarea că ultimii doi intervievați, Ion Gherman și Aristotel Ciobotarescu, nu sunt bucovineni, ci sunt originari din ținutul Herța.

⁵ George Drumur, *Vatra cu stele. Poeme*, Cernăuți, Editura ziarului „Bucovina”, 1942.

⁶ *Fragment, ibidem*, p. 46.

⁷ *Balada prietenului bucovinean, ibidem*, p. 8.

⁸ *Balada oștenilor plecați, ibidem*, p. 7.

⁹ *Întoarcere spre lume, ibidem*, p. 33.

¹⁰ *Umbrele copilăriei peste Mănăstirea Horecea, ibidem*, p. 13; *Maica Domnului, ibidem*, p. 17.

promițătoare: „Cărți arestate, cărți exilate, cărți cenzurate”¹¹. Spre deosebire de celălalt roman (*Gaudeamus*, 1996) și cele două volume de nuvele (*Brădetul*, 1941; *Cărarea mutului*, 2001), romanul *Refugiați* a trecut aproape neobservat.

Prin cele nouă capitole ale sale (*Nădejdi*, p. 13–22; *Trăsnetul*, p. 23–52; *Frământări*, p. 53–78; *Dincolo și dincoace de apă*, p. 79–108; *Ostași, soldați și o cârpă*, p. 109–116; *Un fugar ostenit și o panică fără temei*, p. 117–120; *Un drum și multe nădejdi*, p. 121–131; *Tristeți și bucurii*, p. 132–145; *Pământ românesc*, p. 146–157), romanul, redactat în a doua parte a anului 1940, este o cronică a pribegiei și însingurării omului din Bucovina, comunicând totodată drama românilor de la o margine de țară, trăind, sub „teroarea istoriei”, „o înduioșătoare tragedie a neamului”¹².

Pentru tema refugiului trebuie amintită o carte și mai puțin cunoscută: Severin din Bucovina, *Memorial al durerii. Romanul unui refugiat*¹³, o „carte-document despre drama Bucovinei”, cuprinzând informații bogate despre destinul refugiaților bucovineni, locurile lor de rezidență, solidaritatea de grup social, dragostea de țară și nostalgia plaiurilor natale, tenacitatea cu care aceștia au înfruntat vitregiile unor vremuri grele.

Pe lângă romanul lui Vasile Țigănescu, *Refugiați* (scris în 1940, dar publicat abia în 1997) și cartea lui Severin Bodnar, *Memorial al durerii. Romanul unui refugiat* (1994), pentru refugiul bucovinenilor din 1940 și 1944 ilustrativ este și

¹¹ Vasile Țigănescu, *Refugiați*, Roman, Ediție îngrijită și finanțată de Mihai Pânzaru-Bucovina, Prefață de prof. Elisabeta Prelipcean, Rădăuți, Editura RO Basarabia-Bucovina Press, Colecția „Scriitori bucovineni” (4), 1997. Vezi și Vasile Precop, *Vasile Țigănescu – prozator modern*, în „Analele Bucovinei”, București, anul XIII, nr. 2 (27), iulie–decembrie 2006, p. 417–477.

¹² *Ibidem*, p. 105.

¹³ Severin Bodnar, *Memorial al durerii. Romanul unui refugiat*, București, Editura „V. Cârlova”, 1994, 178 p. București, Editura „V. Cârlova”, 1994, 178 p. Autorul cărții s-a născut în anul 1922 în satul Privorochie, județul Cernăuți, într-o familie de oameni nevoiași, cu patru copii. Rămâne de mic orfan de mamă. Tatăl său, Ion Bodnar, fost primar și diriginte de poștă, este ridicat de sovietici în noaptea de 13/14 iunie 1941 și deportat într-un lagăr din Sverdlovsk. Împreună cu fratele său Alexe, Severin Bodnar trece granița, în noaptea de 17 noiembrie 1940, și se înrolează în Armata Română, luptând pe Frontul din Răsărit până la Cotul Donului. În 1943 este rănit și, după intervenții chirurgicale complicate, se întoarce, invalid de război, în Bucovina, la fratele său Gheorghe din Stănești. La 25 martie 1944, se refugiază în România, stabilindu-se la București, unde obține cu greu o pensie de invalid de război și trăiește într-o sărăcie demnă. În 1956 i se permite să-și viziteze rudele din Bucovina ocupată. Acasă, la Privorochia, îl găsește pe tatăl său, revenit din deportare, spre a-și trăi ultimele zile din viață. *Romanul unui refugiat*, „carte-document despre drama Bucovinei”, cuprinde informații bogate despre destinul refugiaților bucovineni, locurile lor de rezidență, solidaritatea de grup social, dragostea de țară și nostalgia plaiurilor natale, tenacitatea cu care aceștia au înfruntat vitregiile unor vremuri grele. Vezi și Dumitru Oprișan, *Romanul unui refugiat*, în „Țara Fagilor”. Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni, XVI, Cernăuți–Târgu Mureș, 2007, p. 112–115; Vasile I. Schipor, *Cronicile izgonirii, cronicile însingurării oamenilor și comunităților din Bucovina*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul XV, nr. 1 (30), ianuarie–iunie 2008, p. 120.

romanul publicat de Mirella Tonenchi, *Zodia Ciumei*,¹⁴ Timișoara, Editura Cosmopolitan Art, 2009, 129 p.

Mirella Tonenchi valorifică aici povestirea tatălui său, inginerul bucovinean Ioan Tonenchi, despre refugiu într-un micro-roman biografic narat pe două voci, una de copil, cealaltă de adult, introducând totodată în climatul dramatic al epocii, reconstituit artistic aici, „mici istorii”, care au „o anumită doză de umor, destinând și umanizând această lume” tragică¹⁵.

Fluxurile și refluxurile memoriei reconstituie universul vieții din Bucovina septentrională din preajma celei de a doua conflagrații mondiale: viața de zi cu zi din Davideni, județul Storojineț și împrejurimile sale, gospodăria părinților, familia și neamurile apropiate, refugiul polonezilor din toamna anului 1939, invazia sovietică, de Sfinții Apostoli Petru și Pavel 1940 („În 28 iunie la ora două a după-

¹⁴ Mirella Tonenchi, *Zodia Ciumei*, Timișoara, Editura Cosmopolitan Art, 2009, 129 p. Născută în 1965, fiica inginerului Ioan Tonenchi, originar din Davideni, județul Storojineț, este licențiată a Facultății de Mecanică și a Facultății de Științe Economice, secretar literar la Teatrul de Marionete din Arad, coordonator al Agenției de Publicitate de la Teatrul Dramatic Constanța și referent de marketing la Teatrul Național Timișoara. Colaboratoare la revista „Laboremus” de la Liceul „Ioan Slavici” din Arad, autoarea plachetei de versuri *Ioana*, Timișoara, Editura Mirton, 2000. Mirella Tonenchi debutează în proză cu un „roman surprinzător”, un „roman-document” ce „se refuză obiectivării postmoderne”.

¹⁵ Așa cum observă critica literară la întâmpinarea cărții, Mirella Tonenchi „iese în lume cu un roman-document pornit din povestirile propriului tată [...]. *Zodia ciumei* face parte dintr-un șir de lucrări dedicate fenomenului bucovinean [împletind] ceea ce s-a întâmplat în mod direct unor oameni apropiați cu firul dur al istoriei, cu evenimentele dramatice din preajma celui de-al Doilea Război Mondial. Aproape toți cei care le-au trăit ar putea scrie un volum pe această temă, dar n-o fac fiindcă le lipsește curajul și talentul. Mirella Tonechi preia povestirea tatălui cu un instinct scriitoricesc sigur. Se întoarce la vremea primei copilării a acestuia, apoi lângă impresiile lui de la maturitate se adună și alte mărturii. Autoarea are înțelepciunea de a-și păstra calmul și știe să păstreze o doză de fatalism care, până la urmă, mai dă o șansă. [Autoarea] găsește câte o sintagmă care prinde realitatea în ceea ce are ea mai mișcător, dar introduce în acest climat absolut dramatic mici istorii care au o anumită doză de umor, destinând și umanizând această lume”; „*Zodia Ciumei* este povestea unei fugi... Și a motivelor care au stat la baza acesteia. În primăvara anului 1944, mii de locuitori ai Bucovinei de Nord își părăseau casele, pământurile unde trăiseră bunicii și străbunicii lor, încărcând atât cât se putea din agoniseala unei vieți în câte o căruța și porneau pe jos, în urma ei, spre o altă țară. România. De fapt tot țara lor, căci și ei erau România sau poate că nu mai erau, dar nu știau asta. După un an îndurat sub ocupație bolșevică (între 1940 și 1941), când în 1944 rușii se apropiau din nou de granița de atunci a României, bucovinenii au hotărât să scape Ciumei Roșii și și-au asumat, cu orice risc, fuga... Tatăl meu avea 14 ani când a plecat din Bucovina, din Davideniul lui, iar mini-romanul meu a pornit de la povestirile sale. Totul e real, trăit, s-a petrecut aidoma» mărturisește, cu emoție, Mirella Tonenchi”; „*Zodia ciumei* este o relatare la cald, după mai bine de o jumătate de secol, a unei tragedii personale circumscrise unui moment de cumpănă al istoriei românești – cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. Pe de altă parte, [autoarea] recurge la perspective multiple și inedite totodată. Narat pe două voci, una de copil, cealaltă de adult, acest micro-roman biografic este o necesară restituire. Iar în contextul actual, se dovedește a fi mai actual ca niciodată”. Aprecierile aparțin unor critici cunoscuți în viața literar-artistică din Banat: Viorel Marineasa, Adrian Dinu Rachieru (originar din Bucovina), Gheorghe Schwartz, Anca Rotescu. Vezi și www.agenda.ro/news/news/.../amintiri-din-zodia-ciumei.html; www.newsarad.ro/stiri/21.html; www.comunicatemedi.ro/Zodia_ciumei_sau_adio_Bucovina_mea_ic27693.html.

amiezii începea calvarul roșu ce avea să aducă românilor basarabeni și nord-bucovineni cele mai acute chinuri, străine lor până atunci: trunchierea pământurilor, deportările, teroarea și foametea, prigoana spiritului, fuga”; „instalarea aceluia virus venit de aiurea pentru a-i înstrăina, pentru a-i supune, spre a-i alunga sau a-i ucide” – „ciuma cea roșie”¹⁶), retragerea armatei române și refugiul civililor, viața bucovinenilor sub cea dintâi ocupație sovietică, 1940–1941: închiderea bisericilor, scoaterea oamenilor la muncă forțată în pădure, nesiguranța vieții și teama permanentă, rusificarea învățământului și interzicerea limbii române în școli („totul trebuia să fie rusificat, învățământul, educația, societatea, sufletele”¹⁷), viața din Cernăuți, „cel mai frumos oraș al României de altădată, „o mică Vienă”, deportările („Lângă zidurile bisericii oamenii își șopteau ce au mai auzit, cine a mai fost ridicat noaptea din așternut, cine a mai murit, câte și mai câte. Unii dintre gospodarii mai înstăriți au fost luați și duși, nimeni nu știa unde, dispăruți pentru o vreme ori pentru totdeauna. Veneau rușii noaptea, băteau sau nu cu cizmele în poartă, intrau în casă, din pat îi luau și îi duceau, apoi se auzea că-s deportați departe, prin Rusia”¹⁸), masacrul de la Fântâna Albă (1 aprilie 1941), revenirea autorităților române în partea ocupată a Bucovinei și Basarabia, după 22 iunie 1941 („Azi noapte la Prut / Războiul a-nceput, / Am venit să luăm iară / Moșia furată în vară”), cântecele soldaților români („Șapte mere-ntr-o basma, / Eu mă duc la Moscova, / Ca să-mi văd mândruța mea / Cum alege cânepa. / Stalin șade și oftează, / Stalin, Stalin, nu ofta, / Bucovina nu-i a ta / Și nici Basarabia”¹⁹), deportarea evreilor din Cireș („Și am văzut-o atunci pe fosta mea învățătoare cu cele două fete ale ei, Slimca și Blimca și le ținea de mână aproape, foarte aproape de ea, de parcă cineva ar fi vrut să le ia de-acolo [...]. Atunci m-a văzut. A ieșit din rând [...] și m-a îmbrățișat, apoi m-a sărutat și mi-a zis să învăț mai departe tot așa, că eram cel mai bun elev al ei. [...] Ester Schor o cheamă și e evreică. Mi-a părut rău că a trebuit să se întoarcă înapoi în rând și că nu a putut să rămână cu mine, cu noi la școală, că tare ne iubea și ne învăța numa’ lucruri frumoase și atunci mi-a venit mie să plâng că n-am înțeles de ce a trebuit să plece și unde”²⁰), căutarea evreilor deportați de către consătențele lor din Davideni („I-am găsit în curtea unei școli împrejmuită cu un gard înalt de sârmă, cu ghimpți în partea de sus, evreii neavând permisiunea de a ieși din curte. [...] Straițele cu mâncare au fost aruncate

¹⁶ Mirella Tonenchi, *op. cit.*, p. 27.

¹⁷ *Ibidem*, p. 37.

¹⁸ *Ibidem*, p. 47.

¹⁹ Textul a circulat până la noi în diverse variante. Iată varianta pe care am auzit-o noi, frecvent, în povestirile tainice de familie, în refugiu, provenită din comuna învecinată Cireș-Opaițeni: „Sus pe deal la Moscova / Se culege cânepa; / Se culege fir cu fir, / Fața e un trandafir; / Se culege snop cu snop, / România intră-n foc. / Ce gândeai tu, măi Stalin, / Să-ți bei ceaiul la Berlin? / Lasă că și noi vom bea / Cafeaua la Moscova”. Oamenii l-au auzit de la militarii care se întorceau victorioși în Bucovina ocupată, în iunie 1940, de către sovietici și care îl cântau, mărșăluind spre Cernăuți (sfârșitul lunii iunie, 1941).

²⁰ *Ibidem*, p. 61.

peste gard, în timp ce lacrimi curgeau de ambele părți ale gardului, gard care de fapt n-avea nici un merit sau vină că era instituit acolo, între românii care-și reprimiseră dreptul la viață și acei evrei care nu se știa dacă și-l pierduseră sau pentru câtă vreme îl vor mai fi avut și de ce erau în locul acela. Un lucru este cert în amintirile mele, acelea care sunt, multe, puține, și anume că imaginea aceea va rămâne... ca un semn, ca un stigmat și să nu se mire nimeni când folosesc cuvântul ăsta, stigmat, pentru că m-a atins definitiv și de-atunci îl port cu mine, l-am asumat de bunăvoie sau inconștient și nici acum nu l-am pierdut, pentru că am știut să-l păstrez, fiindcă este al meu, este în mine, mâna mamei prin gardul ăla [ghimpat] și palmele învățătoarei mele adunând grămăjoara de alimente, ca pentru orfani. Fără părinți, fără adăpost, fără țară, fără nimic, fără. Au luat acele bucăți de pâine și ce o mai fi fost, iar prin șiroiul de pe obraji și zâmbetul etern al lor, de-abia se mai deslușea un adânc mulțumesc și atunci am rămas eu, copil de unsprezece ani, încremenit, când acele femei evreice au sărutat mâinile țăranelor noastre. Lacrimi și mulțumiri, inimi deschise, durere, mângâiere, iubire și iubire printr-un nenorocit de gard de sârmă ghimpată. Suferință și suferință, într-o aceeași lume de garduri invizibile, într-un moment în care Dumnezeu era ocupat cu lucruri mai importante²¹; „La noi în sat trăiau zece, douăsprezece familii de evrei, harnici gospodari, buni vecini și nu exista nici un motiv ca ei să fie duși într-un lagăr sau ghetou. Dar au ajuns acolo. La fel ca atâtea alte popoare ori crâmpie din ele, au ajuns pradă discriminării și urii altor popoare ori oameni ce nu își conștientizau apartenența la umanitate, la același spirit²²); viața de elev la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineț, grădina familiei Flondor²³, refugiul bucovinenilor din martie 1944 („Rușii se apropie de țara noastră și în sat e vânzoleală mare. Toată lumea se teme că rușii vor ocupa din nou Bucovina. Să trecem iar prin ce a mai fost, să trăim din nou printre comuniști, să ne ia încă o dată tot ce avem, nimeni nu mai vrea, nici eu, cravata aia roșie la gât ca o cârpă, să învăț iar istoria lor,

²¹ *Ibidem*, p. 64–65.

²² *Ibidem*, p. 66.

²³ „Strada pe care era internatul, adresa mea de atunci, purta numele lui Iancu Flondor, unul dintre principalii artizani ai unirii Bucovinei cu Țara din noiembrie 1918. Nu departe de internat, pe aceeași stradă desigur, se găsea conacul familiei Flondor, o casă frumoasă cu două caturi situată nu la stradă, ci în spatele unei grădini splendide, străjuită de o poartă imensă din grilaj de fier. Grădina aceea cu meri ce primăvara explodau în flori albe, amețitor parfumate până-n stradă, plantați în zigzag ca nu cumva să își facă umbră unul altuia, m-a impresionat și uimit peste măsură, căci nu pierdeam nicio ocazie de [a] da o fugă până acolo, indiferent ce anotimp ar fi fost, primăvară, vară sau poate mai ales toamnă și de a-mi lipi nasul de barele de fier lucrate cu o finețe măiastră, chiar dacă pentru doar câteva clipe, în care reușeam să mă transpun, să trec imaginar dincolo de gard și să mă trezesc în miezul unei grădini care s-ar fi putut numi al unui anume Eden. Apoi în partea din stânga, rondourile de trandafiri și hortensii perfect simetrice, înșiruirii geometrice de cale, pe atunci habar n-aveam ce e aia o cală, și crini imperiali ce făceau legătura unora cu altele, de parcă grădinari regești veniți tocmai de prin Versailles ori creatori ai altor grădini celebre dăduseră tot ceea ce erau în stare, ca să stau eu și să mă zgâiesc la frumusețea lumii care credeam că e” (p. 73).

geografia lor, minciunile lor, în ucrainește, literele pe dos”²⁴, „Pe urmă a venit 25 martie, sărbătoarea de Bunavestire, tot satul era adunat la biserică și preotul ne-a sfătuit pe toți să plecăm cât mai repede. Noi hotărâserăm deja să plecăm în ziua următoare, în 26 martie. Am îngenuncheat apoi și am rostit *Tatăl nostru*. Cu binecuvântarea preotului pentru drumul necunoscut ce ne aștepta, pentru capătul lui ce nu știam unde și când va fi, ne-am despărțit unii de alții, în lacrimi și îmbrățișări, cu urări de bine și speranță de revedere. Și de întoarcere”²⁵); refugiul familiei Tonenchi în Banat („A fost o schimbare violentă și evident marcantă pentru mine acea trecere de la mediul cu care eram obișnuit, în care crescusem și căruia îi aparțineam, de la imaginile zilnice ale munților cu pâraie repezi rostogolite peste pietrele mustind a mușchi verde, de la diminețile umede aburinde deasupra pădurilor de brazi, încolonați aidoma turnurilor unei catedrale gotice, mistic închinați în fața celor șapte nuanțe ale curcubeului. Trezirea la peisajul nou descoperit, în care câteva fire de paie abia mișcau într-o senilă adiere a unui vânt prea mult așteptat și unde singura culoare înfățișată privirii era galbenul maroniu al verii obosite, instalat în locul spectrului complet pe care îl știam”²⁶).

Textele aparținând literaturii artistice a Bucovinei sunt documente ale unei experiențe de viață tragice și interesează istoria prin autenticitate și forța de expresie. Un text, aparținând lui George L. Nimigeanu, care a traversat în veacul trecut, ca atâția bucovineni, experiența refugiului și a deportării în Bărăgan, este, credem noi, grăitor: „Mama locuia într-o lacrimă / tata mânca / numai duminică seara cu noi // Și-am învățat căderea păsărilor / peste marginea lumii / după lumina pâinii când adormeam flămând / echilibrul între durere și speranță / între bucurie și teamă / pe buza unei căni cu lapte / pe care o sărutam foarte des / dar numai cu sufletul // Oarbe mi-au fost drumurile / și mâinile nu aveau înaintea cui / să deschidă ușile zilelor mele pustii / și n-aveam în cine să mai cred și nici de ce / cu pâinea și sarea inimii mele de copil // Și fugeam / și mereu fugeam dintr-o întâmplare tristă / către alta la fel // Și mama locuia / într-o lacrimă / iar tata / mânca numai duminică seara”²⁷. Un întreg ciclu din volumul său de poeme *Zodia nedreptății* (2010), intitulat *Amintiri dintr-o copilărie interzisă*, este închinat destinului unei familii de refugiați din Bucovina²⁸.

La fel ca toți refugiații din toate locurile și din toate timpurile, refugiații din Bucovina sunt victime ale războiului. Evenimentele din 1940 și 1944 au produs o schimbare brutală a destinului lor. Ei își părăsesc casa și locurile natale, fugind din calea sovieticilor și devenind vinovați politic pentru că au fugit de pe teritoriul

²⁴ *Ibidem*, p. 88.

²⁵ *Ibidem*, p. 97.

²⁶ *Ibidem*, p. 93.

²⁷ George L. Nimigeanu, *Amintiri din refugiu*, în „Bucovina literară”, serie nouă, Suceava, anul XVI, nr. 10 (188), octombrie 2006, p. 20.

²⁸ *Zodia nedreptății*, Cu un *Cuvânt înainte* de Dumitru-Mircea Buda, Mediaș, Editura „Samuel”, 2010. Ciclul *Amintiri dintr-o copilărie interzisă* se află la paginile 49–100.

U.R.S.S. Statutul lor de refugiați este o vreme incert. Vina lor politică este deseori mascată prin indicarea locului de origine: „originari din Bucovina, stabiliți pe teritoriul R.P.R. după 1 iunie 1940”; „transfugi sau fugiți de pe teritoriul Uniunii Sovietice”²⁹. Locurile lor de rezidență sunt Banatul, Vâlcea, Câmpulung Muscel, Pitești, Brașov, București, Deva, Sibiu, Cluj, Oradea, Iași, Piatra Neamț, Gura Humorului, Rădăuți, Suceava, precum și unele localități rurale din preajma acestora (Cața, județul Brașov; Ițcani, Costâna – Suceava; Dornești, Țibeni – Rădăuți, Vama. Aici ei își reorganizează întreaga lor viață, depășind nu de puține ori trauma anilor '40 și marginalizarea socială prin calitățile lor recunoscute: „hărnicie, obișnuință de a face față greului, simț al echilibrului, putere de adaptare, bună organizare a gospodăriei după modelul «neamțului», solidaritate familială și de grup”³⁰.

Ca și în cazul Aniței Nandriș³¹, credința în Dumnezeu, cultul familiei, grija aparte pentru copii, mergând adeseori până la sacrificiul de sine și dragostea de țară îi caracterizează pe refugiații bucovineni, ajutându-i să supraviețuiască în deceniile de după război și să se afirme chiar în viața socială, economică, științifică, literară și culturală din România.

Pentru convingerile lor politice, unii dintre refugiații bucovineni sunt arestați, condamnați și închiși. Puțini reușesc să plece în Occident, urmându-și destinul pe drumurile anevoioase ale exilului.

Continuând preocupările menționate mai sus (dar și altele din literatura istoriografică a problemei), lucrarea noastră aspiră să aducă un spor de cunoaștere în istoria temei, prin explorarea unui teritoriu al istoriei contemporane ocolit vreme îndelungată de către cercetători și înțeles de noi ca parte integrantă a patrimoniului cultural național și european. Totodată, facem precizarea că lucrarea noastră se află în intimitatea unor obiective cu semnificație aparte în Bucovina de astăzi: – stimularea, formarea și consolidarea unei conștiințe noi, moderne privitoare la valoarea patrimoniului propriu, ca parte integrantă a patrimoniului european; – apropierea de orizonturi noi de înțelegere și interpretare a faptelor ce aparțin acestui teritoriu al istoriei noastre postbelice; – stimularea interesului pentru cunoașterea despovărată de clișee și stereotipuri a istoriei noastre recente; – menținerea vie a memoriei tragediei bucovinenilor din veacul trecut și „însănătoșirea reflecției morale” în spațiul public din România de astăzi și din vecinătățile sale.

²⁹ Conf. Ruxandra Cesereanu, *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Iași, Editura Polirom, Colecția „Plural M”, Seria „Idei contemporane”, 2006, p. 142–146.

³⁰ *Ibidem*, p. 150

³¹ Vezi Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cartea, „o capodoperă spontană și naivă a deportării”, este premiată de Academia Română în 1992 și tradusă, în 1998, în limba engleză. În 2006, la Editura Humanitas, apare ediția a II-a revăzută și adăugită a cărții, însă cu titlul modificat: *Amintiri din viață. 20 de ani în Siberia*, 288 p.

Gândită astfel, lucrarea noastră aspiră să devină un dicționar biobibliografic, cuprinzând fișiere deschise pentru o largă categorie de bucovineni, de diverse naționalități și religii, refugiați din Bucovina și ordonate alfabetic. Toate acestea ilustrează, în primul rând, „prezența Bucovinei în evoluția cultural-științifică a țării”, despre care scria Traian Cantemir la începutul anilor '80 din veacul trecut, printr-o remarcabilă „activitate creatoare”, astăzi insuficient cunoscută și valorizată³².

Balan, Teodor. Născut la 26 iulie 1885, în Gura Humorului. Studii la Liceul Clasic Nr. 1 din Cernăuți (1896–1904). Studii universitare de istorie și geografie la Cernăuți și Viena. Licențiat în 1910. Profesor la Liceul „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc (1908–1910), Liceul Real din Cernăuți (1910–1912), Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava (1912–1918) și la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1918–1940). În primul refugiu, 1940–1941, profesor la Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu. Doctoratul în istorie cu teza *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914–1918* (1930), docența în 1931. Subdirector (1923–1929) și director al Arhivelor Statului din Cernăuți (1929–1940), docent pentru Istoria Românilor (1932–1938) și conferențiar universitar definitiv (1938–1940) la Universitatea din Cernăuți. Director al Bibliotecii Universitare (1941–1944). Specialist în paleografia latină și germană. Istoric cu contribuții însemnate în istoria Bucovinei. Refugiat, pentru a doua oară, în 1944, stabilit la Gura Humorului, unde trăiește marginalizat, îngrijindu-se de consolidarea și destinul operei sale în posteritate. Profesor, director al Arhivelor Statului (1929–1940) și al Bibliotecii Universitare din Cernăuți (1941–1944), istoric, editor al culegerii de *Documente bucovinene* (1933–1942), autor al unor lucrări de istorie și istorie literară aflate încă în manuscris³³. Istoricul Teodor Balan se stinge din viață la 25 noiembrie 1972, în Gura Humorului³⁴.

³² Traian Cantemir, *Dimensiuni cultural-științifice bucovinene*, cuvânt-înainte la [I. Pînzaru, Petru Froicu], *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I. Suceava, Biblioteca Județeană, 1982, p. 3–7.

³³ [I. Pînzaru, Petru Froicu], *op. cit.*, vol. I, p. 21–23; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 86–87.

³⁴ „La 25 noiembrie 1972, într-o zi de iarnă grea, cu troiene înalte și geruri siberiene, pe Strada Principală din orașelul Gura Humorului, un cortegiul funerar – cu o impresionantă salbă prelungă de coroane, cu 12 buciumași și 12 preoți, cu o imensă mulțime înșirată în urma sicriului – însemna pe răbojul nevăzut al acestei urbe trecerea în eternitate a celui ce se numise Teodor Bălan. [...] Când, într-un târziu, și buciumașii, și preoții, și doamna Silvia Bălan, îndurerata și distinsa lui domniță, și membrii familiei, prietenii, admiratorii, întreg cortegiul funerar s-a[u] oprit în incinta cimitirului să-i aducă defunctului ultimul omagiu înainte de a fi așezat în casa de lut a moșilor și strămoșilor, corul Liceului Pedagogic de Fete din localitate a intonat *Imnul Tricolorului*. Iar pe crucea de stejar, ce i s-a împlântat la căpătâi, i s-a fixat o jerbă metalică, pe care străluceau culorile drapelului sfânt al Patriei veșnice, respectându-i-se dorința testamentară, scrisă chiar de mâna de lut a acestui nefericit refugiat bucovinean, care, după cataclismul celui de-al Doilea Război Mondial, coborâse la Gura Humorului din Cernăuțiul invadat și ocupat de străini: «Iar când fraților m-oi duce / De la voi, și-o fi să mor, / Pe mormânt atunci să-mi puneți / Mândrul nostru tricolor!»” (Mihai Iacobescu, *Redescoperirea și prețuirea unui istoric de seamă al Bucovinei: Teodor Bălan (1885–1972)*, în volumul Harieta Mareci, *Teodor Bălan (1885–1972). Viața și opera*, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 5–6).

Teodor Balan desfășoară în perioada interbelică a veacului trecut o bogată activitate științifică, fiind unul dintre cei mai reprezentativi istorici bucovineni. Unele dintre lucrările sale publicate în perioada interbelică sunt texte de referință ori prezintă o importanță deosebită pentru cercetarea științifică de astăzi: *Suprimarea mișcării naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914–1918* (1923), *Răscoala țăranilor din ocolul Câmpulungului Moldovenesc din anul 1805* (1923), *Moșia Cernaucă și familia Hurmuzachi* (1925), *Țara Șepenicului* (1926), *Arcășiile din Bucovina* (1926), *Familia Onciul* (1927), *Forum nobilium din Bucovina* (1927), *Noi documente câmpulungene* (1928), *Berladnicii* (1928), *Refugiații moldoveni în Bucovina 1821 și 1848* (1929), *Serbarea de la Putna* (1932), *Procesul Arboroasei 1872–1875* (1937), *Satele dispărute din Bucovina* (1937), *Dimitrie Onciul* (1938), *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția sa de documente* (1944), *Fănuca*, roman inspirat din viața Bucovinei ș. a.

Institutul „Bucovina” publică, de-a lungul anilor, mai multe lucrări lăsate în manuscris de către istoricul Teodor Balan, oferind cercetării științifice noi izvoare și instrumente de lucru și făcând totodată pentru acest cărturar bucovinean un act de reparație morală: Teodor Balan, *Istoria teatrului românesc în Bucovina istorică*, Ediție după manuscrise de D. Vatamaniuc, m.o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (13), 2005; Teodor Balan, *Documente bucovinene*, vol. VII–IX, Ediție îngrijită, note și comentarii de prof. univ. dr. Ioan Caproșu, Indici de nume și de materii de Arcadie Bodale, Prefață de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, Postfață de prof. univ. dr. Pavel Țugui, Iași, Editura Taida, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (16), 2005–2006; Teodor Balan, *Die Geschichte des deutschen Theaters in der Bukowina 1825–1877/Istoria teatrului german în Bucovina 1825–1877*, Editată după manuscrise de către D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, Traducere din limba germană de Ida Alexandrescu, București, Editura Anima, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (21), 2007; *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*³⁵.

³⁵ Teodor Balan, *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, Ediție îngrijită, comentarii, cronologie și indice de nume de prof. dr. Marian Olaru, studiu introductiv de prof. univ. dr. Pavel Țugui, Traducerea textelor din limba germană de Mihaela-Ștefănița Ungureanu, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (26), 2008. Titlurile capitolelor sunt semnificative pentru bogăția informațiilor și calitatea deosebită a acestora, culese din Arhivele Statului de la Cernăuți și din publicația „Patria” a Partidului Național Radical Român din Bucovina. Iată titlurile lor, elocvente prin ele însele și pentru conținutul lor științific: I. *Noul guvernator al Bucovinei: baronul Friedrich Bourguignon de Baumberg*, p. 29–42; II. *Mitropolitul Arcadie Ciupercovici și preoțimea română*, p. 43–55; III. *Demonstrația studenților împotriva mitropolitului Arcadie*, p. 56–59; IV. *Procesul studenților români*, p. 60–83; V. *Problema Tricolorului*, p. 84–102; VI. *Prigoana Tricolorului*, p. 103–120; VII. *18 august 1899*, p. 121–137; VIII. *Confiscări de ziare și expulzarea fraților Valeriu și Victor Braniște*, p. 138–154; IX. *În Dieta Bucovinei*, p. 155–176 și X. *Pactul*, p. 177–204. Deosebite sunt paginile scrise de Teodor Balan pentru descrierea vieții universitare din Cernăuți de dinaintea

Bândiu, Constantin. Născut la 19 mai 1927 în localitatea Ciudei, județul Storojineț. Fiul pădurarului Nicolai și al Floarei Bândiu, care aveau o gospodărie mare și frumoasă, precum și douăsprezece fălci de teren (șaisprezece hectare).

Refugiat. Despre plecarea familiei sale în refugiu Constantin Bândiu povestește târziu, după evenimentele din 1989³⁶.

În refugiu, familia Bândiu este repartizată în județul Timiș, unde stă timp de un an de zile. În martie 1945, autoritățile le aduc la cunoștință refugiaților că toți aceia care au stat sub ocupație, în 1940–1941, sunt considerați cetățeni sovietici și obligați să se întoarcă în locul de unde au plecat.

Amintirile lui Constantin Bândiu reînvie momente pline de tensiune din viața refugiaților bucovineni, dominate de frica deportării în Siberia.

Primului Război Mondial, din care desprindem rolul important pe care l-au jucat societățile studențești ale vremii. Volumul este însoțit de un important corp de documente care au stat la baza realizării lucrării lui Teodor Balan, p. 205–280. Importanța acestor documente este deosebită, pentru că ele sunt crâmpoie dintr-o arhivă pierdută, în timpul sau după cel de al Doilea Război Mondial. O *Scurtă cronologie a evenimentelor sociale, politice și culturale din Bucovina*, din perioada 1772–1914, p. 281–295 și un *Indice de nume*, p. 296–302 întregesc lucrarea, oferind utilizatorilor interesați un izvor istoriografic valoros și, totodată, un instrument de lucru folositor. „Lucrările lui Teodor Balan oferă o soliditate deosebită, apărându-ne ca acele clădiri în care zidurile erau întărite de contraforți. Teodor Balan nu a putut publica decât o parte din ele, adevărații stâlpi de rezistență ai istoriografiei contemporane. Multe dintre ele, cele mai multe, nu au putut fi publicate, fie datorită vremurilor, fie datorită omului, mai puțin dispus la compromisuri”. Fragment din referatul prof. univ. dr. Vasile Cristian, vezi Harieta Mareci, *op. cit.*, coperta a IV-a.

³⁶ „În noaptea de 25 spre 26 martie 1944 tata ne-a adunat pe toți și a spus așa: a venit momentul, este ultima oară când mai putem părăsi Ciudeiul [...]. Imediat s-a dat ordin de plecare. Mama a pus două schimburi de haine pentru noi, un schimb a fost îmbrăcat, altul a fost pus în ladă ca rezervă, deci tot ce era mai bun, căci restul lăsam acolo. Tata și cu frații mai mari ai mei au pregătit căruța și într-o oră am fost gata de plecare. A pus pe lângă ce trebuia pentru cai, pentru mai multe zile, ovăz și alte chestii, și mâncare multă pentru noi, inclusiv făină. Dar mama a mai pus și o ladă cu zestrea ei de fată. Era o ladă destul de mare în care erau covoare moldovenești, frumoase..., doar la Muzeul Satului mai poți vedea asemenea covoare, niște opere de artă. Mamei i-a părut rău să le lase. Dar, când am ieșit, noi trebuia să urcăm un deal și pe urmă ajungeam la șoseaua principală, când am ieșit, caii n-am mai putut să tragă, deși erau cai buni, era noroi, pământul era moale. Noi am împins căruța, însă, când am ajuns la șoseaua principală, am lăsat lada, cu părere de rău, la o rudă a noastră și am zis că, dacă ne vom întoarce, vom găsi acolo aceste covoare. Nu le vom mai găsi [însă] niciodată. S-au pierdut”; „Când am ajuns la șoseaua principală, era nenorocire. Era atâta lume și atâta armată și atâta înghesuială și zgomot și încurcătură, încât nu știam cum să mergem. Însă încet, încet s-a format o coloană de refugiați din Ciudei, o coloană care avea vreo cincizeci de căruțe, dar am mers foarte încet. Când am ajuns la dealul Crasnei, acolo unde văzusem semnul, iarăși au fost probleme cu urcatul, caii iarăși trăgeau greu. În sfârșit, atunci tata a zis că singura soluție este să dăm jos sacii cu făină, erau doi de câte 45 de kg. Mamei i-a părut rău, dar, până la urmă, am dat jos sacii de făină. Și tot se urca greu, fiindcă drumul era destul de prost. Se topise[ră] zăpezile. La un moment dat un neamț ne-a împins cu tancul, ca să ne scoată până pe deal [...]. Atunci deasupra noastră a venit un val de ninsoare, a început să ningă formidabil, zăpezile erau de vreo jumătate de metru. Am început să vedem morți pe o parte și pe alta a șoselei”.

După un an de pribegie, în 1945 familia Bândiu se întoarce în Bucovina, mai aproape de casă, fără să știe ce vor face în continuare. Este repartizată la Pătrăuți pe Suceava, dar ajunge la Argel, la sfatul unui pădurar de aici.

După absolvirea liceului, Constantin Bândiu se înscrie la Facultatea de Silvicultură din București (1947). După reforma învățământului din 1948, Facultatea de Silvicultură se împarte în două: o parte ajunge la Câmpulung Moldovenesc, în Bucovina, iar altă parte la Brașov. Constantin Bândiu pleacă la Câmpulung, unde urmează cursurile facultății până la absolvire, în 1952. După absolvirea facultății, lucrează la Institutul de Cercetări Silvice (1952–1958), la Institutul de Biologie „T. Săvulescu” al Academiei Române (1958–1970). Revine la Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice (1971), unde lucrează până la pensionare (1989). După ieșirea la pensie continuă să activeze prin contracte de colaborare cu diverse instituții și agenții de protecția mediului³⁷.

Doctoratul în 1973 la Academia de Științe Agricole și Silvice București cu teza *Influența factorilor ecologici asupra creșterii radiale la brad*. Cercetător științific principal, de prestigiu, la Institutul de Cercetări și Amenajări Silvice din București. Răsplătit cu premiul Academiei Române (1986). Prin studiile sale, adevărate lucrări de referință în domeniu, inginerul silvic bucovinean dr. Constantin Bândiu pune bazele ecologiei românești. Articole științifice și studii de ecologie forestieră, publicate în periodice de specialitate din țară. Dintre acestea: *Metaecologia – o nouă știință?*, în „Bucovina forestieră”, anul II, nr. 1, 1994; *Să nu acceptăm risipirea patrimoniului forestier al țării*, în „Bucovina forestieră”, anul VI, nr. 1–2, 1998. Autor al volumelor: *Teiul* (1966), *Cercetări ecologice în Podișul Babadag* (în colaborare, 1971), *Ecosistemele din România* (1980), *Cercetări privind cultura bradului în R. S. România* (1980), *Conservarea biodiversității și a resurselor genetice forestiere* (în colaborare, 1997), *Structura și funcționalitatea componentelor cenotice din bazinele superioare ale Prahovei și Ialomiței* (în colaborare), *Estetica forestieră. Introducere în silvocalie* (2009)³⁸.

Spre deosebire de alți refugiați, Constantin Bândiu nu se întoarce după 1990 în Bucovina, mulțumindu-se doar cu amintirile frumoase pe care le păstrează în suflet, depănate târziu, în 2005³⁹.

³⁷ Elena Savciuc, *Refugiații din Bucovina. Povești de viață în și după refugiu*. Confer „Memoria. ro”, biblioteca digitală de interviuri, memorii, istorie orală, cărți și imagini din istoria recentă a României, care prezintă evenimente ale secolului al XX-lea, așa cum cum se reflectă ele în conștiința celor care le-au trăit. Vezi www.memoria.ro/?location=view...din... -

³⁸ [I. Pînzaru, Petru Froicu, Eugen Dimitriu], *Știința în Bucovina. Ghid bibliografic*, vol. III, Suceava, Biblioteca Județeană, 1984, p. 44–46; Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 93.

³⁹ „Interesant că, totuși, Ciudeiul a venit la mine de mai multe ori. Prima dată a fost un reportaj care a fost repetat de vreo două ori de Televiziunea Română, pe programul unu, despre Ciudei și despre deportările oamenilor de acolo. [...] Atât de frumos mi s-a părut Ciudeiul, încât am zis că imaginea mea de legendă nu este o legendă, ci o realitate. Mai mult, o lună mai târziu, îmi vine de la un prieten din Brașov, originar din Cupca, sat vecin cu Ciudeiul, un xerox cu un articol de ziar. Articolul era însoțit de o serie de fotografii printre care și corul. Copiii erau frumoși ca niște îngeri,

Bodnar, Severin. Născut în anul 1922 în localitatea Privorochie, din Plasa Cosminului, județul Cernăuți. Fiu de țăran sărac, cu „oarecare știință de carte”. Rămâne orfan de mamă (1934), într-o familie de oameni nevoiași dar vrednici, cu patru copii. În toamna anului 1934, învățătorul Modest Slimac, directorul școlii primare din comună, îl ajută să se înscrie la Școala Normală din Cernăuți, pentru a deveni învățător. La examenul de admitere este singurul copil care se prezintă la școală desculț. Este admis aici pentru a urma cursul gimnazial, pe care nu-l poate însă începe din cauza sărăciei. Tatăl său, Ion Bodnar, fost primar și diriginte de poștă timp de peste 15 ani, este ridicat de sovietici în noaptea de 13/14 iulie 1940 și deportat într-un lagăr din Sverdlovsk. Împreună cu fratele său Alexe, Severin Bodnar trece granița, în noaptea de 17 noiembrie 1940, și se înrolează în Armata Română, luptând pe Frontul din Răsărit până la Cotul Donului în cadrul Escadrilei de Legătură 114 de pe lângă Comandamentul Aerului. În 1943 este rănit și, după intervenții chirurgicale complicate, se întoarce, invalid de război, în Bucovina, la fratele său Gheorghe, din Stănești. La 25 martie 1944, se refugiază în România, stabilindu-se la București, unde obține cu greu o pensie de invalid de război și trăiește într-o sărăcie demnă, ca „străin în propria-i țară”, cum el însuși mărturisește. În 1956 i se permite să-și viziteze rudele din Bucovina ocupată. Acasă, la Privorochia, îl găsește pe tatăl său, revenit din deportare, spre a-și trăi ultimele zile din viață. Autorul cărții *Memorial al durerii. Romanul unui refugiat*⁴⁰, o „carte-document despre drama Bucovinei”, care cuprinde informații bogate despre destinul refugiaților bucovineni, locurile lor de rezidență, solidaritatea de grup social, dragostea de țară și nostalgia plaiurilor natale, tenacitatea cu care aceștia au înfruntat vitregiile unor vremuri grele⁴¹. Versurile lui Grigore Vieru din poemul *Alt cer al invalizilor de război*, pe care le reproduce în cartea sa, sugerează destinul său în România postbelică, în ani încărcăți de „nedreptate și regret”: „Lăsați, oameni buni, / Nu ne mai lăudați atât, / Înapoiți-ne mai bine / Picioarele noastre, / Obosim să alergăm / Cu picioarele voastre tinere. // Nu ne mai amăgiți atât! / Înapoiți-ne mai bine / Brațele noastre, / Noi nu mai putem / Îmbrățișa femeia / Cu brațele voastre fericite. // Nu ne mai plângeți atât! / Înapoiți-ne mai bine / Ochii noștri, / Noi nu mai putem vedea / Cu ochii voștri / Înlăcrimați copiii noștri” (p. 146). Refugiatul bucovinean Severin Bodnar, „un mare iubitor de neam și țară”, cum semnează la sfârșitul cărții sale, are trei dorințe, pe care le

erau cu adevărat frumoși. Și iarăși mi-a mers la inimă. În sfârșit, a treia oară, acum când eram la Argel, că am făcut o vacanță cam de o lună și jumătate [acolo], cercetând niște fotografii mai vechi constat că unul din frații mei mai mici, care a făcut o vizită la Argel, printre altele, a lăsat în arhiva familiei o fotografie. În fotografie el stă pe singura piatră [rămasă] din temelia casei [noastre] care a fost (în Ciudei)”. Vezi Elena Savciuc, *Refugiații din Bucovina. Povești de viață în și după refugiu*, p. 13.

⁴⁰ Severin Bodnar, *Memorial al durerii. Romanul unui refugiat*, București, Editura „V. Cârlova”, 1994, 178 p.

⁴¹ Vezi și Dumitru Oprișan, *Romanul unui refugiat*, în „Țara Fagilor”. Almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni, XVI, Cernăuți–Târgu Mureș, 2007, p. 112–115.

mărturisește – la fel ca mulți alți refugiați din Bucovina – în capitolul XXIV: „1) Doresc din toată inima ca țara să devină cât mai curând liberă, independentă și întregită, așa cum a fost ea atunci când m-am născut. 2) Aș dori ca ai mei copii și toți copiii și tinerii țării noastre să se bucure de sănătate, de o viață mai bună și nu așa cum am trăit-o noi. 3) Doruleț, nepoata noastră, să se bucure de sănătate, înțelepciune, libertate și o viață mai blândă, [cu] mai mult noroc, nu așa cum a avut bunicul ei”, și datate, simbolic, 20 decembrie 1989⁴².

Bogdaniuc, Ioan. Țăran din Ciudei, județul Storojineț, refugiat în martie 1944 în coloana a III-a civilă a județului Storojineț, condusă de pretorul Radu Popescu până la Baia de Aramă, județul Mehedinți. Lui Radu Popescu îi datorăm mai multe multe documente, referitoare la refugiul bucovinenilor din martie 1944, depuse personal la Arhivele Statului din Suceava⁴³. Câteva, necercetate până acum, sunt valoroase pentru cunoașterea mai bună a refugiului civililor din partea de nord a Bucovinei, din 1944, subiect ignorat, din păcate, de istoricii contemporani. Coloana de refugiați bucovineni pleacă la drum din Storojineț, la 25 martie 1944, cu 136 de căruțe, transportând 535 de persoane (bărbați, femei și copii de toate vârstele), dintre care 132 de persoane din comuna Cireș. Unul dintre documentele depuse de Radu Popescu la Arhivele Statului din Suceava este o cronică versificată a refugiului bucovinean: Dosarul 86. 1947, februarie 6. Poezie scrisă de Ioan Bogdaniuc din Ciudei, județul Storojineț privind condițiile refugiatului. Original, 3 file: „Foaie verde mintă creață, / Când am ieșit eu din casă, / Am sărutat ușile / Și-am apucat drumurile, / Când fugea toată lumea. / Toți fugeam înspre Crasna, / Din Crasna spre Rădăuți, / Unde ne-am strâns tot mai mulți; / Și-am luat-o spre Cacica, / Unde ne-a cuprins o frică: / Vine noapte-ntunecoasă, / Plouă cu omăt de varsă. // În Cacica ne-am oprit, / Cu pretoru ne-am tâlnit, / Om cu minte și prea bun / Și-a pornit cu noi la drum. / Ne lua cu vorbe bune, / Toți fugeam că rusu vine; / Și-am ajuns în Moldova, / Și ne-a oprit coloana, / Și ne-a dat ovăz și fân / La cai, tineri și bătrâni, / Și caii s-au săturat, / Nouă de gustat ne-a dat. // Cumpăra tot ce găsea / Și nouă ne împărțea, / La copii și la bătrâni / Popescu căta de rând. / Tot ninge și viscoalea, / Pretoru cu noi ședea, / Lângă noi sta zi și noapte, / Ducea foame cât se poate, / Și-am trecut multe hotare, / Și-a strigat în gura mare: / „– N-aveți grijă, dragii mei, / Dumnezeu este cu noi! / Dumnezeu, dacă va vrea, / De tot răul ne-a scăpa!” // Și-am ajuns în Mehedinți, / Acolo departe-ntre munți, / Unde nu-s brazi, nici molizi, / Numai capre fără dinți... / Lângă Baia de Aramă, / Pretoru, ca om de treabă, / A oprit coloana, / Ne-a predat la Șovarna, / Douăzeci șapte căruți, / Ne-am trezit tot între munți. // Când s-a despărțit coloana, / Noi toți i-am sărutat mâna, / C-a fost bun conducător / Și ne-a dat mult ajutor. / Când mâna cu mine-a dat, / Adresa mie mi-a lăsat / Și mi-a spus cuvinte calde, / Frumoase și cumsecade: / „– Ionică, dragul meu, / Dacă aici ți-o fi rău / Sau dacă vezi că nu-i

⁴² Severin Bodnar, *op. cit.*, p. 177.

⁴³ DJAN Suceava, Colecția Documente, 1848–1994, Fond 35, Pachetul XXXVII/Dosarele 65–86.

bine, / Apoi să vii tot la mine, / Necăjit bătrân, săracu, / Să vii la mine, la Sacu, / Căci acolo sunt pretor, / Ți-oi mai da ceva ajutor!” // M-am pornit și tot pornit, / Din Șovarna am ieșit / Și m-am dus spre T. Severin, / Sufletul plin de venin. / Seara când a înserat / De Turnu Severin apropiat, / Pe lângă tren când am trecut, / Bombardamentu-a-nceput, / Tot prin gloanțe și prin foc, / Am trecut într-un noroc, / Tot pe lângă Dunăre, / Hai la fugă, Ioane! / Șase zile eu, săracu, / Până am ajuns la Sacu, / La asfințitul soarelui, / La casa pretorului. // Pretoru s-a bucurat, / Calul său și-a înhămat / Și cu mine a plecat / Peste Timiș la dreapta / Și-a ajuns la Tincova, / Unde stau și acuma. // Foaie verde iarbă dulce, / Nu știu acasă când m-oi duce / Să-mi văd livada-nverzită, / Inima mea răcorită. / Of, of, of, inimă arsă, / Când m-oi vedea iar acasă, / Să mă sui pe-al meu cuptor, / Să adorm și-apoi să mor. / Foaie verde de șpanac, / De Banat m-am săturat, / Măcar că am semănat, / De foame m-am săturat, / Că sunt cucuruzi și poame, / Dară coastă milioane!”⁴⁴

Boianciuc, Roman. Născut la 7 noiembrie 1912 în Vășcăuți pe Ceremuș, districtul Storojineț. Studiază arta prelucrării lemnului la Școala de Arte și Meserii din Vijnița cu sculptorul Ion Sârghie (1927–1934). Este maestru la Școala de Arte și Meserii (1934–1948) și la Liceul Industrial din Câmpulung Moldovenesc (1948–1950).

Roman Boianciuc își descoperă vocația de lutier la Câmpulung Moldovenesc. În 1934 construiește aici prima chitară din seria de peste 50 câte a creat în toată viața. Viori, violoncele și mandoline construite la Câmpulung de Roman Boianciuc sunt prezentate la diverse expoziții din Bucovina, cum este cea de la Cernăuți, organizată în 1937.

Din 1951 Roman Boianciuc se angajează la I. P. L. Reghin. Aici pune bazele producției de instrumente muzicale, care devin, în scurt timp, cunoscute și apreciate în multe țări ale lumii.

Participă la concursuri internaționale, obținând premii : Belgia (1963, 1967), Polonia (1973, 1977), Italia (Cremona, 1979, 1982), Bulgaria (1983) ș. a.

Filarmonicile „George Enescu“ din București, Târgu-Mureș, Cluj-Napoca, Oradea, Iași, Constanța, Craiova, Brașov achiziționează instrumente muzicale fabricate la Reghin. Renumiți soliști instrumentiști, printre care David Oistrah, Ștefan Ruha, Mihai Constantinescu, George Iarosevici, Ion Voicu au rămas impresionați de execuția și acustica instrumentelor fabricate la Reghin. „Vioara făcută la Reghin de maestrul Roman Boianciuc – notează David Oistrah la 18 septembrie 1967 – a produs asupra mea o foarte frumoasă impresie. Ea este executată artistic, are o formă desăvârșită, bună pentru interpret, sună strălucitor, curat și destul de dinamic”⁴⁵.

⁴⁴ Textul poartă dedesubt mențiunea „6 februarie 1947. Scrisă de mine, Necăjitul Ionică Bogdaniuc”. Potrivit însemnării lui Radu Popescu, autorul textului, Ion Bogdaniuc, zis Ion Pasere, țăran din comuna Ciudei, județul Storojineț, îi trimite poezia la Suceava în luna iunie 1947.

⁴⁵ Gabriel Harapescu, *A fi sau a nu fi...chitara „Hora” bună*, articol postat pe Internet de Romanian Guitarist, vezi forums.rgc.ro › ... › Chitara & Co. › Pentru începători

Lutierul Roman Boianciuc iese la pensie în 1974, dar continuă să lucreze în atelierul propriu, să repare și să confecționeze instrumente muzicale, să inventeze modele noi.

În 1978, Roman Boianciuc execută instrumente cu coarde pentru întreaga orchestră a Operei Române din București.

Laureat al Premiului de Stat și distins cu Medalia Muncii (1952), Ordinul Muncii, clasa a III-a (1969), Medalia de Aur „Secera și Ciocanul” (1973). Este Erou al Muncii Socialiste (1973)⁴⁶ și Cetățean de Onoare al orașului Reghin.

Roman Boianciuc se stinge din viață la 11 septembrie 1998 în Reghin.

Pentru Reghin, „Orașul Viorilor”, bucovineanul Roman Boianciuc a devenit „un nume care ar trebui să însemne [...] la fel de mult ca Petru Maior, Eugen Nicoară sau Alexandru Todea”⁴⁷. Prin activitatea sa, Roman Boianciuc a marcat la Reghin începutul unei tradiții recunoscute astăzi pe plan mondial dar și începutul unei bresle formate din sute de reghineni care își câștigă existența și se afirmă dincolo de hotarele țării, dând formă și viață instrumentelor muzicale. Activitatea lui Nicolae Ciurba și Vasile Gliga, de exemplu, ilustrează cu prisosință acest lucru.

Botezat, Eugen C. Născut la 3/15 martie 1871, în localitatea Tereblecea, districtul Siret. Fiul învățătorilor Constantin și Domnica Botezat. Studii primare în satul natal, secundare la Suceava și Cernăuți (1884–1892). Studii la Facultatea de Științe a Universității din Cernăuți și la Universitatea din Viena, unde este bursier la Stațiunea Zoologică de la Triest (1894–1897). Licențiat în 1897, doctorat în 1898, la Viena, cu teza *Terminațiile nervoase la perii tactili ai mamiferelor (Die Nervenendigungen an den Tastaaren von Saugetieren)*. Asistent la Universitatea din Praga (1897–1898). Doctorat în filosofie (1898, Cernăuți). Profesor la Școala Normală din Cernăuți (1898–1919), profesor la Universitatea din Cernăuți, la Catedra de Zoologie a Facultății de Științe (1919–1938). Decan al Facultății de Științe (1923–1924, 1926–1927), rector al Universității din Cernăuți (1922–1923). Membru fondator al Academiei de Științe din România (1936), membru activ al *deutsche Anatomische Gesellschaft* din Jena (1910) și al *Internationale Gesellschaft zur Erhaltung des Wisne Wissens*. Autor al peste 34 de lucrări științifice (morfologie, anatomie fiziologică, fiziologie animală și cinegetică). Zoolog, specialist în biologia marină. Colaborator cu studii științifice la periodice de specialitate din România și de peste hotare (Bonn, Cracovia, Jena, Leipzig, Paris). Între lucrările sale se remarcă: *Originea și evoluția filogenetică a părului la mamifere* (1914), *Vânătoarea, factor de cultură și civilizație* (1942), *Valabilitatea*

⁴⁶ Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 134. Vezi și *Reghin, orașul viorilor*, articol postat pe Internet la 21 aprilie 2010 de Ghiocel, vezi ghiocel07.wordpress.com/2010/04/.../reghin-orasul-viorilor/-

⁴⁷ Marcela German, *Boianciuc, mare sonoritate, mică notorietate*, reportaj publicat în „Jurnal de Reghin” și postat pe Internet, la 11 noiembrie 2009, vezi www.darehintv.ro/index.php?mact=News...

doctrinei lamarckiene întemeiată pe funcția adaptării (1962). M. c. al Academiei Române, 25 mai 1913.

Refugiat. Îndepărtat din Academia Română prin Decretul nr. 76 din 9 iunie 1948. Se stinge din viață la 23 decembrie 1964 în București. Repus în drepturi ca m. c. al Academiei Române 3 iulie 1990⁴⁸.

Cantemir, Traian. Născut la 20 septembrie 1907 în Pătrăuți pe Suceava. Fiul învățătorilor Eudoxiu și Natalia Cantemir. Studii licele la Suceava (1918–1926), continuate la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cernăuți (1926–1931). Doctor în litere și filosofie al Universității din Cernăuți, în 1937, cu teza *Istoromâni*. Specializare în Italia la Accademia di Romania, Roma, 1931–1933. Profesor secundar la Hotin, asistent la Catedra de Literatură Modernă și Folclor a Universității din Cernăuți, conferențiar universitar. Secretarul Institutului de Literatură și Folclor condus de Leca Morariu. La repatrierea germanilor, în 1940, pleacă în Germania împreună cu familia sa. Revine în România în 1941. În 1944 pleacă de la Cernăuți și se refugiază la Râmnicu-Vâlcea, unde funcționează ca profesor în învățământul secundar până în 1964. Lector la Institutul de Învățământ Superior din Bacău (1964), conferențiar titular (1968), șef de catedră (1964–1973), secretar științific al Institutului (1966–1974). Președinte al filialelor Vâlcea și Bacău ale Societății de Științe Filologice din România (1956–1974), director al Universității Cultural-Științifice din Bacău (1969–1972). Din 1974, stabilit la Iași. Participă la cercetările de folclor cu echipele sociologice ale profesorului Dimitrie Gusti, desfășurate în localitățile Voroneț și Mănăstirea Humorului (1939). Debut publicistic în „Junimea literară” (1933). Conduce publicațiile periodice „Comunicări de istorie și filologie”, „Revista Bucovinei”, „Studii și cercetări științifice”. Colaborează cu articole și studii la numeroase periodice de specialitate, în ziare și reviste: „Junimea literară”, „Revista Bucovinei”, „Bucovina literară”, „Făt-Frumos”, „Limbă și literatură”, „Revista de pedagogie”, „Revista învățământului superior”, „Analele Universității «Al. I. Cuza» Iași”, „Forum”, „Cronica”, „Ateneu”. Culegător și teoretician al creației populare, ilustrativ fiind studiul *Invocația în poezia populară*, București, Editura Litera, 1980, 107 p. Autor al unor romane, unele, rămase în manuscris: *Mens academica* (1938), *Fata gazdei, Lumini și umbre*⁴⁹. Filologul bucovinean Traian Cantemir se stinge din viață la 7 august 1998 în Iași.

⁴⁸ [I. Pânzaru, Petru Froicu, Eugen Dimitriu], *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. II, Suceava, Biblioteca Județeană, 1983, p. 25–28; Petre Popescu Gogan, *Memento! „Demolarea” Academiei Române*, în „Memoria”, revista gândirii arestate, București, anul X, nr. 28, 1999, p. 13; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866–2003. Dicționar*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, cu un cuvânt-înainte de Academician Eugen Simion, Președintele Academiei Române, București, Editura Enciclopedică–Editura Academiei Române, 2003, p. 131; Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 142–143.

⁴⁹ [I. Pânzaru, Petru Froicu], *op. cit.*, vol. I, p. 32–33; Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 183–184. Pentru mai multe informații, vezi Elena Pascaniuc, *Traian Cantemir (1907–1998), reprezentant al*

Cotos, Nicolae. Născut la 10 octombrie 1883, în localitatea Straja, districtul Rădăuți. Face studii la Gimnaziul Greco-Oriental din Suceava (1897–1905) și la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1905–1909), care îi conferă doctoratul în 1911. Studii de specializare la Universitățile din Viena, Breslau, Tübingen, Bonn, Berlin, Atena și București (1910–1914). Voluntar în armata română în Primul Război Mondial. Profesor suplinitor la Seminarul Teologic din Chișinău (1918–1919). Docent (1919), profesor agregat (1920) și titular (1924) la Catedra de Teologie Fundamentală de la Facultatea de Teologie din Cernăuți. La Facultatea de Teologie din Cernăuți face și cursuri speciale de Psihologia religiei, Filosofie creștină, Sectologie, suplinește un timp Catedra de Teologie Dogmatică și Simbolică. Decan al Facultății de Teologie (1924–1931, 1935–1937, 1938–1940), rector al Universității din Cernăuți (1926–1927). Pensionat în 1941. Redactor al revistei „Candela” (1935–1938), fondator și redactor al revistei „Credința”, în care publică numeroase articole de îndrumare creștinească. Stabilizat din 1944, în cel de al doilea refugiu, la Sibiu. În 1951–1952 lector suplinitor pentru limba greacă la Institutul Teologic Universitar de aici. Profesor de prestigiu, nehirotonit, cu o bogată activitate misionară. Autor de studii, articole, publicate în presa teologică a vremii. Câteva cursuri au circulat litografiate. Traduceri din lucrările sfinților părinți capadocieni, unele publicate în periodice, altele rămase în manuscris ori pierdute în refugiul din 1940. De interes documentar, *Almanahul jubiliar al „Academiei Ortodoxe” la 25 de ani de existență*, Cernăuți, 1909; *Activitatea pentru răspândirea culturii religioase morale din Archideceza Bucovina*, în volumul publicat de Ion I. Nistor, *Zece ani de la Unirea Bucovinei*, Cernăuți, Editura „Glasul Bucovinei”, 1928, p. 375–388⁵⁰.

Profesorul Nicolae Cotos se stinge din viață, la 15 mai 1959, la Sibiu.

Dașchievici, Mihail-Dragoș. Născut la 6 septembrie 1875 în localitatea Sârghieni, districtul Vijnița. Absolvent al Școlii Normale din Cernăuți (1899). Director al Școlii din Vășcăuți pe Ceremuș (1918–1933). Colaborează cu versuri și povestiri diverse la periodice ale vremii din Cernăuți. Refugiat la Râmnicu Vâlcea, unde se stinge din viață la 22 iulie 1948⁵¹.

Dașchievici, Silvan. Născut în 1929 în orașul Vijnița, în familia unui funcționar. Studii primare la școlile din Vilaueca și Banila pe Siret (1935–1939), continuate la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineț (din 1939). În 1940 familia sa obține aprobarea pentru repatriere în Germania. În Germania trăiește într-o tabără de repatriere organizată în Mănăstirea Neisse, pe malul Oderului. În 1941, familia Dașchievici solicită și obține aprobarea pentru întoarcerea în

școlii filologice și folclorice din Cernăuți, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul XIV, nr. 1 [ianuarie–iunie], 2007, p. 133–149.

⁵⁰ Vezi și pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, conf. www.crestinortodox.ro/...dicționarul-teologilor-romani/page:2; Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 278–279.

⁵¹ Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 312–313.

România, ajungând la Videle în ziua de 22 iunie 1941. În același an revine în Bucovina. Își continuă studiile la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineț. În martie 1944, familia Dașchievici se refugiază pentru a doua oară. De Buna Vestire, în 25 martie, pleacă din Banila pe Siret cu o căruță, împreună cu un vecin. În ziua de 4 aprilie 1944, este martor la bombardarea Gării Ploieși de către americani, unde „vede morți, disperare, groază”. A doua zi ajunge în Gara de Nord, unde vede „un tren cu refugiați bombardat” și mari distrugerii pe Calea Griviței. De aici pleacă spre Turnu Severin, ajungând la Baia de Aramă, locul de repatriere stabilit pentru refugiații din județul Storojineț. Își continuă studiile liceale la Turnu Severin, locuind la internat împreună cu alți adolescenți refugiați din Bucovina și Basarabia. Clasa a VI-a de liceu o face la Liceul din Buftea-București iar clasa a VII-a la Orțișoara, în județul Timiș.

După obținerea bacalaureatului, se înscrie la Facultatea de Medicină din Timișoara, înființată după război în clădirea unui fost liceu german. Student bursier timp de șase ani (1948–1954). Termină printre primii facultatea (1954), dar la repartitie nu obține postul de chirurg pe care și-l dorește. Repartizat la țară, în Oltenia, la Negoiești, unde se afla familia soției sale, refugiată din Basarabia. După cinci ani de stagiul la țară, în 1959, la concursul de secundariat obține un post de chirurg la Spitalul „I. C. Frimu”, astăzi Spitalul de Urgență „Floreasca” din București. Asistent la Clinica de Chirurgie și la Institutul de Medicină și Farmacie din Târgu Mureș. Transferat la București, medic chirurg, apoi director adjunct la Policlinica „Drumul Taberei” (1970–1973). Din 1973, director adjunct și medic-șef al Policlinicii „Colțea”. Până în 1977 obține doctoratul și primariatul. Medic primar la Spitalul „Colțea” și director al acestuia (1977–1992). Profesor de chirurgie la Școala Postliceală „Carol Davila”.

Medicul dr. Silvian Dașchievici publică două manuale de chirurgie, patru monografii și peste 100 de articole științifice în periodice de specialitate din țară și de peste hotare⁵². În 1995 și 1996 participă la Zilele Limbii Române de la Cernăuți, vizitând totodată Banila Moldovenească și casa pe care le-a părăsit cu peste cinci decenii în urmă. Aici observă cu tristețe că nimic nu era ca acum o jumătate de secol: „Ceea ce a rămas este fântâna, pe care o știam, și grajdul, și șura care erau aceleași, doar [că] în loc să fie acoperite cu draniță, cum erau atunci, erau acum acoperite cu azbociment. Am vrut să merg puțin mai sus, prin Banila, [dar] n-am mai recunoscut [nimic]”. Primirea și modul în care au fost tratați la graniță foștii refugiați bucovineni, venind la Cernăuți acum ca invitați, l-au oripilat, potrivit mărturisirii sale consemnate de Elena Savciuc⁵³.

⁵² În Bucovina nu-l găsim menționat în niciuna din lucrările biobibliografice elaborate și publicate aici, începând din anii '80 ai veacului trecut.

⁵³ Elena Savciuc, *Bucovineni în refugiu: o poveste de viață. De la nimic la o carieră de succes. De vorbă cu Silvian Dașchievici*, București, 2005. Vezi www.revistanoinu.com/Bucovineni-in-refugiu-o-poveste-de-viata.html - 78k.

Drumur, George. Pseudonimul poetului, prozatorului și traducătorului George Pavelescu. Născut la 14 martie 1911 în Horecea Mănăstirii – Cernăuți. Fiul lui Cozma și al Ilenei Paulovici, născută Antonovici. Școala primară în Horecea (1920–1924). Studii continuate la Școala Normală din Cernăuți (1925–1933) și la Liceul de Stat „Aron Pumnul” (1933–1941). În tradiția Bucovinei de altădată, face studii temeinice în domenii diverse: conservator, drept, matematică, fizică. Pedagog, profesor de liceu și școală profesională la Cernăuți (1933–1937, 1937–1940, 1941–1944). Refugiat. Profesor la Școala profesională din Brezoi, județul Vâlcea (1944–1946), profesor la Școala de Muzică din Timișoara (1950–1957), funcționar la Conservatorul de Muzică (1948–1950), secretar artistic la Opera de Stat din Timișoara (1957–1958) și secretar literar-muzical aici (1958–1972). Debut literar în „Junimea literară” (1931). Din 1931, colaborează la diverse periodice regionale și centrale. Secretar de redacție la „Iconar”, prim-redactor la „Bucovina literară”, redactor-șef la „Deșteptarea”, director al Editurii „Bucovina literară”. La Cernăuți face parte din gruparea literară a „Iconarilor”, care cred în „mântuirea prin provincie” și aspiră să impună specificul bucovinean („atmosfera de nord”, „goticul moldovenesc”) ca model al spiritualității românești. Este aici prieten cu Rudolf Rybiczka (graficianul care îi ilustrează volumul de debut cu cinci gravuri în linoleum), Mircea Streinul, Liviu Rusu, Traian Chelariu și Vasile Posteuca. Acum, în cea mai rodnică perioadă a creației sale, se remarcă prin intensă activitate redacțională și editorială.

George Drumur publică, mai ales, versuri: *Solstiții* (1936), *Suflete în azur* (1940), *Vatra cu stele* (1942), *Însemnele anilor* (1973), *Neodihna cuvintelor* (1986). Traduce din literaturile germană, cehă, slovacă și rusă. Transpune în românește versurile unor opere și oratorii celebre: *Pescuitorii de perle* (G. Bizet), *Elixirul dragostei* (G. Donizetti), *Orfeu* (Ch. W. Glück), *Anotimpurile* (J. Haydn). De-a lungul vremii, este prezent în câteva antologii: *Poezii tineri bucovineni* (1938), *Floare de gând* (1947), *Harfele patriei* (1973), *Poezi din Bucovina* (1996). George Drumur, unul dintre scriitorii-reper ai provinciei noastre, întruchipând drama bucovinenilor risipiți în țară și în lume, moare la 7 iunie 1992 în Timișoara⁵⁴.

Pentru George Călinescu, George Drumur este doar un „țăran [care] cântă Rinul, burgurile gotice, feudalitatea”, împreună cu alți tineri care fondează o „poezie arboroseană”, un „gotic moldovenesc, în afara oricărui ochi critic”. Alți critici și istorici literari (Ion Biberi, George Muntean, Emil Satco, Adrian Dinu Rachieru, Mircea A. Diaconu) cred că poezia acestui bucovinean poliglot stă sub semnul „cumințeniei” limbajului poetic, distingându-se prin sinceritatea trăirii, puritatea fiorului liric, forță, bogăție, tonul baladesc, gravitatea profetică a discursului. Scriitor fecund, cu „inima bântuită de neliniști”, cu vocație de peisagist, el cultivă o poezie încărcată de reminiscențe folclorice, aducând cu sine „plinătatea unei lumi mirifice” și evoluând, într-un context nefavorabil, spre

⁵⁴ Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 344–346.

modernitate (prin renunțarea la „ereziile tradiționalismului”, orientarea spre cerebralitate, în tablouri de factură expresionistă comunicând „trăirea acută a unei crize a ființei” aflate în rătăcire). Prevestind „înalturi mari de timp, curate, / și adâncimi de întuneric, nefirești”, tânărul iconar intra, în 1931, în imperiul poeziei ca într-un vis, purtând „pe mâni lumini de veghe”, lunecând spre „adâncuri mari de basme” populate de „pRIDvoare cu-nserări și călăreți pribegi”, de voievozi călătorind înspre mănăstiri, de zâne și domnițe „sfioase-n dragoste” și păstori neadormiți lângă vatră, într-un alt timp, când „Isus, un abur de lumină, plin, / în ieslea de omăt, cu stele-n păr, / – veghează trecerea sub cer străin / știutul drum, cu magi, spre adevăr”. George Drumur este un poet al amurgurilor viorii, cu predilecție pentru „poemul de haiducie al cuvintelor”, un poet al azurului plămădit din „nămolul veșted, slut”, al trecerii prin „regatul culorii” cu brațele încărcate de tăceri, spre „vămile luminate”, rătăcind prin „pădurile uitate pe sub mări”, în căutarea înțelepciunii proorocilor – „urmă de foc în tăciune”.

Temele poeziei sale sunt satul, copilăria, exodul („după semnul mâinii / ca să-și regăsească în azur stăpâni”), pierderea unui timp adamic, drama ruperii definitive de spațiul bucovinean, degradarea istoriei, obsesia morții. Ca poet al tristeții („Tristețile cresc / și cad peste rană, – / e stinsă și ruga / și stihul din strană”), al trecerii și petrecerii noastre „căt-re marea înnoptare”, unde ni „s-a prevestit cuminecarea / cu pământul și cu dantelată zarea”, pe punți azurate, „sufletul fratelui de sub veac” ne întâmpină la răscruci de drum pribeg, îndemnându-ne „spre alte constelații, / să ne regăsim armurile și frații”⁵⁵. Ilustrativ, reproducem un text din creația acestui iconar bucovinean, pentru frumusețea și semnificația sa profundă: „Bucură-Te Maică a Domnului / de liniștea curată a somnului // în care au intrat albastrele câmpii / ca să întâmpine pe cei dintâi copii. // bucură-Te cea plină de minuni, / care astâmperi suflete, furtuni, // care-aduci speranțe în dureri / și ridici din inime poveri. // Bucură-Te prea nevinovată, / că din milostenia-Ți bogată // se adapă cei robiți de ură / ca și cei cu sufletul de zgură. // Bucură-Te cea bogată-n daruri / care îndulcești în noi atâtea amaruri // și ne dai speranțe tot mai multe, / dorurile noastre cine să le-asculte? // Tinde dar spre noi iubirea-Ți sfântă, / firea întregă Te binecuvântă” (*Maica Domnului*)⁵⁶.

Flondor, Gheorghe cavalier de. Născut la 31 august 1892 în Roman. Fiul compozitorului bucovinean Tudor cav. de Flondor (1862–1908) și al Mariei Ciuntu (1865–1950), fiica unor mari moșieri din Vechiul Regat. Studii la Liceul de Stat nr. 3 din Cernăuți, cu bacalaureat (1910), continuate la Facultatea de Drept din

⁵⁵ Adrian Dinu Rachieru, *Poeți din Bucovina (Selecție, studiu introductiv și profiluri critice)*, Timișoara, Editura Helicon, 1996, p. 157–158; Mircea A. Diaconu, *Mișcarea „Iconar”*. *Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Iași, Editura Timpul, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (6), 1999.

⁵⁶ Vasile I. Schipor, *George Drumur (1911–1992), un iconar al punților de azur din „vatra cu stele”*, în „7 zile bucovinene”, săptămânal zonal de informații și publicitate, Rădăuți, anul II, nr. 11 (25), 22–28 martie 2001, p. 8, ilustrat cu două gravuri în linoleum de Rudolf Rybiczka.

Viena și Universitatea din Praga. Combatant în Primul Război Mondial, pe diverse fronturi, în cadrul Regimentului de Dragoni nr. 14 (1914–1918). Căsătorit cu Lucia Stephanovici (1927), prin care devine unul dintre cei mai mari proprietari de pământ din Bucovina. Deputat și senator, Rezident Regal al Ținutului Suceava (1939–1940). Personaj tragic, al cărui destin ilustrează, în multe privințe, drama elitelor românești ale epocii: refugiul la Sibiu, pierderea proprietăților, divorțul, pronunțat în 1945, moartea prematură a băiatului său, Tudor (1952), lupta pentru supraviețuire, ca muncitor zilier. Arestat la 14 aprilie 1952 la Sibiu și internat în lagărul de muncă de la Bicaz (1952–1954). Judecat și condamnat la zece ani de temniță grea, prin sentința nr. 675 din 1956 a Tribunalului Militar Iași, pentru „crime de activitate intensă împotriva clasei muncitoare și a mișcării revoluționare”. Trece prin penitenciarele Văcărești, Suceava, Oradea, Aiud, Galați și Botoșani. Considerat „un element deosebit de periculos pentru securitatea statului”, i se fixează domiciliu obligatoriu, pentru o perioadă de 36 de luni, în Bărăgan (comuna Lățești, raionul Fetești). Eliberat la 12 martie 1964, prin decizia nr. 6 306 a M.A.I. În detenție și apoi, până la moartea sa, survenită la 26 aprilie 1976 (București), s-a distins printr-o ținută aristocratică, suportând cu stoicism ororile unui regim de exterminare⁵⁷.

Holovaci (Holovati), Gheorghe. Născut la 5 iunie 1926 în localitatea Trestiana (Dimca), județul Rădăuți. Fiul lui Procopie și al Elenei. Școala primară în satul natal (1933–1940). După ocuparea părții de nord a Bucovinei (1940), chemat la școala primară pentru încă un an ca să învețe limba rusă. La 1 aprilie 1941 face parte din coloana care pleacă din Hliboca/Adâncata spre România. Supraviețuitor al masacrului de la Varnița-Fântâna Albă. După revenirea autorităților române, în 1941, reușește la examenul de admitere la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineț, pe care nu-l poate urma însă din cauza taxele foarte mari. Studii la Școala Tehnică Comercială, cu durata de patru ani, din Cernăuți (1941–1944), absolvită la Timișoara (1945).

Refugiat la 26 martie 1944. Stabilite în Banat, împreună cu familia sa, la Remetea Mare. După stagiul militar, cu durata de trei ani, lucrează în agricultură, pentru „cereale și alimente”, ca să supraviețuiască. Căsătorit la Vatra Dornei cu o bănățeancă, Margareta Steibel, de origine germană, fiica lui Gheorghe și a Ecaterinei din Tolvedia (Livezi). Pentru a scăpa de persecuția refugiaților din Banat, locuiește la Vatra Dornei timp de zece ani, fiind ajutat de un frate al mamei sale, stabilit aici. În 1961 se transferă la Timișoara, unde revin și părinții săi.

⁵⁷ Mihai Pânzaru–Bucovina, *Gheorghe Flondor, ultimul rezident regal al Bucovinei*, Rădăuți, Editura Institutului „Bucovina–Basarabia”, 2000; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, IV (F–G), Lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreișovici, București, Editura „Mașina de scris”, 2002, p. 51. Fișierul său restrâns de aici ilustrează destinul aristocrației românești din perioada postbelică, dominată de un regim proletar dictatorial, ateu și antinațional.

Lucrător la calea ferată, Secția 5 Timișoara, și în agricultură, după program, pentru a-și ușura traiul.

În interviurile pe care le acordă unor ziaristi, după evenimentele din 1989, găsim o bogăție de informații despre evenimentele din Bucovina anilor 1940–1944 (ocuparea părții de nord a Bucovinei de către sovietici, instalarea noilor autorități, sovietizarea satului bucovinean, evenimentele de la Fântâna Albă, din 1 aprilie 1941, deportările), din refugiu și din viața în Banat (bombardamentele de la Ploiești și București, din 4–5 aprilie 1944, bombardamentele de la Turnu Severin, deportarea germanilor în URSS, relațiile interetnice, strategiile de supraviețuire ale refugiaților bucovineni, colectivizarea agriculturii în Banat etc.⁵⁸

Ilica, Vasile. Născut la 11 noiembrie 1924 în Broscăuții Noi, județul Storojineț, unde urmează cursurile școlii primare, pe care le continuă la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineț. Adolescența tânărului este marcată de evenimente tragice: ultimatumul sovietic și ocuparea Basarabiei și a nordului Bucovinei (iunie 1940), a doua ocupație sovietică și refugiul masiv al românilor (martie 1944). În 1944, Vasile Ilica își termină studiile liceale în refugiu, la Timișoara. După examenul de bacalaureat, este înrolat în armată, participând la acțiuni de dezarmare și anihilare a unor unități germane în retragere. În iunie 1946 termină cursurile Școlii de Ofițeri de Geniu, secția construcții, din București, cu gradul de sublocotenent. Trei ani mai târziu este trecut în rezervă. După această dată, Vasile Ilica lucrează pe diverse șantiere de construcții în județele Maramureș și Bihor. În ultimii 25 de ani din cariera sa de constructor muncește la Institutul Județean de Proiectare Bihor, unde se specializează în studii și lucrări de sistematizare rurală și teritorială. După 1990, călătorește frecvent în Basarabia și în partea ocupată a Bucovinei. Constructorul de altădată se dedică acum străngerii legăturilor cu românii deșărați din spațiul ex-sovietic. Devine membru activ al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, căreia îi donează biblioteca de carte și periodice românești moștenită de la unchiul său Mihai Ilica, profesor de limba română în Chișinău în perioada 1920–1943. Tot acum, veteranul de război Vasile Ilica strânge materiale diverse (documente aflate la Arhivele de Stat din Cernăuți, articole din periodicele vremii, mărturii, fotografii) referitoare la evenimentele din preajma zilei de 1 aprilie 1941, petrecute lângă Fântâna Albă⁵⁹.

⁵⁸ Gheorghe Holovati–Adrian Onica, „Așa cum mergi cu tăvălugul peste o arătură ca s-o nivelezi, așa a trecut războiul peste noi”, interviu, în „Memoria. ro”, biblioteca digitală de interviuri, memorii, istorie orală, cărți și imagini din istoria recentă a României. Pentru mai multe informații vezi www.memoria.ro/?location=view_article...

⁵⁹ În lucrările biobibliografice din Bucovina găsim puține informații despre acest harnic autor, care ilustrează o categorie aparte de refugiați, trăind intens sub imperiul unui rar sentiment al datoriei morale față de istorie, adevăr și destinul provinciei sale natale. Singurul autor care îl pomenește, închinându-i șapte rânduri, este Emil Satco, dar și el o face abia în 2004. Vezi *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, p. 530.

În reconstituirea istoriei noastre confiscate din veacul trecut, un loc aparte îl ocupă lucrarea *Fântâna Albă. O mărturie de sânge – Istorie, amintiri, mărturii*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 1999. Cartea lui Vasile Ilica, dedicată „miilor de victime ale stalinismului din nordul Bucovinei”, realizează în cele șase capitole ale sale o impresionantă reconstituire a dramei românilor bucovineni sub cea dintâi ocupație sovietică. Autorul prezintă contextul istoric în care trupele sovietice au pătruns în partea de nord a Bucovinei, starea de spirit a locuitorilor din acele momente dramatice, modul în care sovieticii au înscăunat noi autorități locale, comportarea acestora față de localnici, amestecul în domeniul culturii și al învățământului, supravegherea și manipularea populației românești, provocarea continuă a acesteia, deportarea românilor considerați ostili, masacrarea celor rămași la vetrele lor. Punctul central al cărții îl reprezintă evocarea amplă, realizată pas cu pas, a masacrului de la 1 aprilie 1941, comis lângă localitatea Fântâna Albă asupra românilor, care, într-o procesiune impresionantă, doreau să-și părăsească vatra cotropită de o stăpânire barbară și să treacă în România peste frontiera impusă cu forța.

Mărturiile referitoare la acest odios masacru și la deportările care au urmat sunt cutremurătoare. Fără a fi istoric de profesie, cu osârdie și pasiune, Vasile Ilica aduce contribuții la elucidarea unui eveniment având doar în aparență caracter local și care a fost ținut sub tăcere vreme îndelungată ori tratat ocazional. În epocă, au scris despre acest eveniment Micola Rubaneț (un ziarist ucrainean, care, minimalizând dimensiunile masacrului, își publică rezultatele anchetei în materialul *Golgota Bucovinei*, tipărit la Kiev, în „Liudena i svit”, nr. 10, octombrie 1941), Ion Dominte (ziarist român, care își publică ancheta în mai multe numere ale ziarului „Bucovina”, Cernăuți, 1942 și, parțial, în broșura *Din Raiul Bolșevic*, tipărită în același an). Mai aproape de noi, Ilie Popescu și Ion Cozmei sunt autorii cărții *Drumul spre Golgota*, Iași, Editura Moldova, 1994. Materiale valoroase au publicat după 1989, la Cernăuți, periodicele „Plai Românesc” și „Țara Fagilor”. Ocazional, au acordat oarece interes evenimentului și unele gazete din România („Crai Nou” – Suceava, „Bucovina” – Rădăuți, „Românul” – București). Tragicul eveniment de la Fântâna Albă n-a constituit, însă, niciodată, obiectul unor cercetări speciale, nici în perioada 1941–1944, nici după 1989, când au existat condiții favorizatoare. Marea dramă a românilor din partea a doua a veacului trecut pare că nu interesează pe nimeni. Fântâna Albă reprezintă doar un episod al acesteia. Ocuparea samavolnică a unor întinse și vechi teritorii românești, masacrul în masă, deportarea, lagărele de muncă forțată/de exterminare, refugiul și risipirea masivă a românilor în mai toată lumea, ocupația sovietică în România, comunizarea țării prin exterminarea cu brutalitate a structurilor de rezistență ale societății civile, spolierea bogățiilor naționale prin mărirea arbitrară a datoriei de război, mancurtizarea și falsificarea istoriei, discriminarea, supravegherea continuă și marginalizarea refugiaților bucovineni și basarabeni acoperă o jumătate de veac însângerat și reprezintă în istoria contemporană un rușinos exemplu de barbarie.

Fântâna Albă este doar unul dintre locurile însângerate de pe lungul drum al exterminării românilor. Ca și faptele consemnate în eposul eroic al vremurilor de glorie, suferința imensă a românilor are măreția și noblețea tragediilor din Antichitate. Poate că și din această cauză românii nu și-o clamează, zgomotos, la răscruce ale istoriei. Și, fără să culpabilizeze neamuri ori oameni nevinovați, ei își susțin dănuirea, mai cu seamă, în curățenia și simplitatea vechilor ceremonii și ritualuri de perpetuare a memoriei colective: „La Fântâna Albă se închină / lutului și umedei țărâni, / dulce și amara Bucovină / cu tot neamul nostru de români. //... Ziua-aici dădeau în floare merii, / peste noapte floarea îngheța, / Adia a iarnă de Siberii – / luna nouă muguri secera... // Au ieșit bărbații să-și adune / primăvara toată la un loc. / Floarea scuturată de cărbune / le-a cernit cununile de foc. // Ai venit, Ioane, pân-aice, / horele și graiul să-ți aduni ? / Te-au ajuns cartușe venetice / pân' la os și sânge de străbuni. // La Fântâna Albă și uscată / șuieră prin stratul de mohor, / șarpele din sârma cea ghimpată / ce desparte tată de fecior. // Mai încerci să vii și-acum, Arune, / mai pornești la drum pe jos, Mihai, / stâlpul cel de piatră nu va spune / pentru toate vremurile «Stai!»? // Mai trimiți din veacuri vreo solie, / Preamărite Ștefan-voievod? / Trece numai dorul de moșie / strâns în haine grele de aprod... // Ți-ai trecut prin vamă, Cipriane, / cântecul ca pasărea în zbor? / Mai revii și astăzi ca în anii / tineri – învelit în tricolor? // La Fântâna Albă și uscată / șuieră prin stratul de mohor, / șarpele din sârma cea ghimpată / ce desparte mamă de fecior”⁶⁰.

Lărgindu-și aria de investigare, Vasile Ilica publică, peste numai câțiva ani, lucrarea *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna Albă, Suceveni, Lunca, Crasna, Igești)*, aducând în actualitate, într-un masiv volum de aproape 500 de pagini⁶¹, noi mărturii care evocă „experiențe tragice trăite de populația românească surprinsă total nepregătită de a face față unui genocid totalitar și cu desvârșire absurd, organizat de conducătorii sovietici în noile provincii românești anexate la 28 iunie 1940 și încorporate prin siluire și șantaj în marele imperiu roșu de la răsărit”⁶². Dintre capitolele și subcapitolele acestei reeditări, care valorifică un impresionant material documentar, reținem: *Amintiri despre prima ocupație sovietică în nordul Bucovinei în perioada 1940–1941*, p. 55–76; *Genocidul de la Fântâna Albă, 1 aprilie 1941*, p. 79–137; *Masacrul de la Lunca, 6/7 februarie 1941*, p. 137–148; *Revolta de la Crasna, martie–aprilie 1944*, p. 149–156; *Asasinatelor de la Igești, iunie 1941*, p. 156–160; *Partizani români din nordul Bucovinei, 1944–1945*, p. 160–175; *Comemorări ale victimelor terorismului stalinist în nordul Bucovinei*, p. 188–211; *12/13 iunie – ziua cea mai neagră din perioada ocupației sovietice, 1940–1941. Marea deportare*, p. 215–262; *Marea*

⁶⁰ Grigore Bostan, *La Fântâna Albă*, *ibidem*, p. 245–246. Republicare din „Miorița”, revistă de istorie, literatură și folclor, Cernăuți, anul I, nr. 2, iunie–iulie 1992, p. 4.

⁶¹ Vasile Ilica, *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna Albă, Suceveni, Lunca, Crasna, Igești)*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 2003.

⁶² Vasile Ilica, *Argument pentru ediția revăzută*, *ibidem*, p. 18.

foamete din 1946–1947 și alte mărturii, p. 265–290; *Din folclorul deportaților*, p. 357–375; *Anexe – cu localități, troițe și liste cu numele victimelor din satele martire din nordul Bucovinei*, p. 380–476.

„Listele provizorii” din cele 40 de anexe ale cărții, cuprinzând împușcați, deportați, dispăruți, liste prezentate pe raioane (Herța, Hliboca, Noua Suliță și Storojineț), evidențiază dimensiunile fenomenului investigat: Godinești – 34 de persoane; Horbova – 52; Hreățca – 44; Mihoreni – 34; Molnița – 67; Ostrița – 136; Pilipăuți – 103; Probotești – 106; Târnauca – 223; Carapciu pe Siret – 117; Ceahor – 51; Cupca – 82; Dimca – 56; Oprișeni – 54; Stănești – 154; Tereblecea – 283; Suceveni – 109; Iordănești – 50; Voloca pe Derelui – 50; Bahrinești – 134; Boian – 179; Buda Mică – 78; Mahala – 579, Stroiești – 46; Costiceni – 32; Budineț – 77; Crasna – 274; Igești – 87; Pătrăuții de Jos – 142; Pătrăuții de Sus – 50; Ropcea – 52; Storojineț (Maidan) – 90; Roșa – 70; Horecea – 110. Concluzia editorului „schitelor de istorie” din această carte⁶³ o găsim imprimată pe coperta a IV-a; „Acțiunile dure, de o cruzime ieșită din comun, asupra populației românești din nordul Bucovinei, nu pot fi considerate un accident sau o acțiune scăpată de sub control, ci, în mod cert, este vorba de o diabolică politică de stat, urmărită cu deosebită insistență de organele conducerii de stat a U.R.S.S. asupra unei populații nevinovate și complet nepregătite de a face față la un asemenea terorism de stat”⁶⁴.

Kristofovici, Vladislav. Născut la 26 noiembrie 1918 în Cernăuți, într-o familie de origine armeană. Studiază la Facultatea de Silvicultură din Poznan din dorința de a administra pădurile de pe domeniile părinților săi de la Carapciu pe Ceremuș. Refugiat la Craiova, la invadarea Bucovinei de către sovietici (1940). Începând de la 22 iunie 1941, participă la operațiunile militare de pe Frontul din Răsărit, luptând până la Cotul Donului. Persecutat de regimul comunist, trece Dunărea înot în Iugoslavia, la 21 septembrie 1948. Internat în lagărul de refugiați de la Triest. Emigrează în Statele Unite ale Americii, unde se specializează în științele politice, devenind profesor la Downtown College din Chicago, în 1958. Doctorat în 1969. Predă la universitățile Columbia din New York, Temple din Philadelphia și Stanford din California. Membru al Asociației Internaționale de Științe Politice și al Uniunii Geografice Internaționale⁶⁵. Profesorul bucovinean

⁶³ Grigore C. Bostan, *O mărturie de sânge a unității noastre naționale*, *ibidem*, p. 19.

⁶⁴ Vezi și Grigore Bostan, Lora Bostan, *Destinul intelectualității românești din nordul Bucovinei, 1953–1960. Încercări de reîntoarcere la izvoare*, în „Analele Sighet”, vol. VIII, *Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetul Marmației, 2–4 iulie 2000, București, Fundația Academia Civică, 2000, pp. 977–981. Aici, autorii susțin că „una dintre strategiile principale (dar, desigur, nedeclarate) ale regimului de ocupație sovietică în nordul Bucovinei și ținutul Herței a fost neutralizarea și anihilarea spiritului românesc în acest spațiu ce ține de istoria noastră bimilenară” (p. 977).

⁶⁵ Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice. Destine în 1 222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002, p. 186–187. Informații mai multe despre Vladislav Kristofovici (Kristof, Ladis Kris Donabed) oferă Emil Satco în *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Suceava, 2004, p. 594–596.

revine în România și la Cernăuți în repetate rânduri, mânat de dorul Bucovinei natale, „o craină dulce și veselă”, mărturisind că „anii trec, dar amintirile rămân vii cât mai rămânem în viață”. Participând la lucrările sesiunii științifice „Bucovina istorică. Memoria culturală și procesul de comunizare, 1945–1989”, Rădăuți, 20–21 septembrie 2002, își încheie emoționant expunerea: „Doamne, ce oi fi greșit eu / De mă încerci așa de greu? / Plugul în brazdă când l-am pus, / Gândul meu spre cer s-a dus; / Bobul când l-am semănat, / Tu l-ai binecuvântat / Cu rază de soare vie / Și cu vers de ciocârlie; / Masa mea și casa mea / Când le voi mai revedea? / Doamne, ce oi fi greșit eu, / De mă încerci așa de greu?”

Leahu, Victor. Născut la 7 iunie 1921 în comuna Cotul Ostriței, județul Cernăuți. Tatăl său emigrează în Statele Unite ale Americii în 1924. În 1939 mama pleacă peste Ocean spre a-și aduce soțul acasă. Împreună cu fratele său Ionică, rămâne în casa părintească, alături de bunica dinspre tată, sub supravegherea Mariei Oțel, sora cea mai mare a mamei. Studii la Liceul Ortodox de Băieți „Mitropolitul Silvestru” din Cernăuți. După ocuparea părții de nord a Bucovinei de către sovietici, cu sprijinul profesorului său de filosofie Usatiuc, pleacă în Germania, unde ajunge în lagărul pentru români din Gleiwitz. În 1941 ajunge într-o tabără de refugiați la Deva. După revenirea administrației românești la Cernăuți, se întoarce acasă în Bucovina, unde găsește un dezastru. Fratele său fusese împușcat în masacrul de la Lunca-Dorohoi, pe Prut, în încercarea de a trece în România împreună cu un grup mare de tineri consăteni. Bunica sa, în vârstă de 84 de ani, fusese deportată în Siberia, în semn de represalii, unde moare după foarte scurtă vreme. Devine al treilea copil al familiei Oțel, alături de verii săi Aspazia și Anatolie. După absolvirea liceului și obținerea bacalaureatului, se înscrie la Politehnica „Gheorghe Asachi” din Cernăuți, secția Construcții.

În 1944 se refugiază și își continuă studiile la Iași. Nu-și poate susține licența, deoarece este arestat în 1948. Anchetat la Securitatea din Iași și Suceava, condamnat la zece ani de închisoare, pentru „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale”. Trece prin închisorile Suceava, Aiud, Baia Sprie, Gherla, Jilava. După executarea celor zece ani, mai primește o prelungire de trei ani, pe care o execută în coloniile de muncă forțată 9 Culme, Grindu și Periprava. După eliberare își susține licența la Iași, primind un post de inginer la Ploiești. Reușește să-și refacă legăturile cu familia și să emigreze în S.U.A. Revine în România după moartea mamei sale (1999), urmărind să-și legalizeze repatrierea.

Moare, într-un accident stupid, în locuința sa din Sarasota-Retfort (Minesotta), la 24 mai 2004.

În cadrul comunității românești din Detroit a desfășurat o intensă activitate culturală, susținând conferințe pe tema închisorilor politice din România comunistă și organizând un atelier de inițiere gratuită în arta încondeierii ouălor și a cusăturilor românești.

În România i-a rămas în manuscris volumul *Starțun. Între temniță și vecie*, cuprinzând amintiri din tinerețe și din închisorile prin care a trecut, volum pregătit pentru tipar de Aspazia Oțel-Petrescu la Roman și publicat în 2006⁶⁶.

Lesiecka, Maria-Josefa. Născută la 9 mai 1918 în Zastavna, județul Cernăuți. Bunicul său, Ștefan Lesiecki, insurgent polonez, s-a stabilit în 1863 în Bucovina, la Cadobești, unde a fost administrator al moșiei familiei Liskowacki. Tatăl său, Jan Lesiecki, era șeful Jandarmeriei districtului Zastavna. Absolventă a Liceului de Fete nr. 2 din Cernăuți și a Seminarului Pedagogic Franciscan Particular „Surorile Mariei” din Cernăuți. Învățătoare la școala din Davideni-Zrub (1938–1940). Participă, în toamna anului 1939, la acțiunea de ajutorare a refugiaților polonezi, inițiată de Tadeusz Buynowski, consulul Republicii Polone la Cernăuți, și a senatorului Tytus Czerkawski. După intrarea Armatei Roșii în Bucovina, se refugiază la Suceava, apoi la București. Activează în interesul serviciului de informații polonez „Expozytura R”, având sarcini informative și ca translator. Căsătorită cu ofițerul român Galidescu. În 1942 li se naște fiica Haritina.

Refugiată. Arestată, în mai 1947, dusă la sediul N.K.V.D. de pe Aleea Alexandru din București. Refuză colaborarea, în schimbul eliberării, cu toate că lăsase acasă fetița de cinci ani. Anchetată de sovietici la Constanța și condamnată la 15 ani închisoare, pentru spionaj. Detenția în lagărele din Siberia (Vorkuta). Repatriată după opt ani, în noiembrie 1955, și dusă direct la penitenciarul Gherla, fără să fie anchetată, judecată și condamnată. Eliberată în 1957. Lucrează ca magazioner la Spitalul Colțea. În 1973 se pensionează.

După 1989, activă în cadrul manifestărilor polonezilor din România. Pentru contribuția sa la întărirea spiritului polonez în cadrul comunității din România și pentru întreaga sa activitate, este distinsă cu înalte ordine și medalii: Crucea „Polona Restituta” în rang de Cavaler (1997), Crucea de Cavaler al Ordinului de Merit al Republicii Polone (2000), Medalia de Bronz a Armatei Polone, Serviciul Credincios Român în grad de Cavaler, Medalia „Pro Memoria” acordată de Oficiul Polonez al Combatanților și al Persoanelor care au Suferit Represiuni (2005). La venerabila sa vârstă, susține comunicări la Memorialul de la Sighet, în cadrul comunității polonezilor, scrie despre încercările prin care a trecut și despre oamenii care i-au fost alături în suferință, mărturisind: „Am avut puterea să nu mă vând. Și,

⁶⁶ Conf. Aspazia Oțel-Petrescu, *Victor Leahul. Date biografice*, manuscris. Document valoros, prin bogăția informațiilor inedite. Cicerone Ionițoiu îl consemnează pe Victor Leahu în lucrarea sa consacrată victimelor terorii comuniste din România, vezi volumul V (H–L), 2003, p. 329, însă datele de aici sunt extrem de sumare. Mihai Pelin nu-l consemnează, însă, în lucrarea sa *Opisul emigrației politice. Destine în 1 222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002. În Bucovina nu-l găsim consemnat în niciuna din lucrările biobibliografice elaborate și publicate la Suceava. Noi îl consemnăm în documentarul *Bucovineni în spațiul concentraționar al regimului comunist*, publicat în „Analele Bucovinei”, anul XIII, nr. 2 (27) [iulie–decembrie], 2006, p. 565–566.

fiind credincioasă, m-a ajutat Dumnezeu”⁶⁷. Maria-Josefa Lesiecka se stinge din viață la 19 septembrie 2008 în București⁶⁸.

Loghin, Constantin. Născut la 4 septembrie 1891 în localitatea Budeniț, județul Storojineț. Fiul răzeșilor Leon și Rozalia. Studii la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, absolvit în 1912, continuate la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Francisco-Josefine din capitala Bucovinei, cu licența obținută în 1919. Înrolat în armata austriacă (1914). Profesor la Școala Reală Superioară din Cernăuți (1920–1940). În 1940, refugiat la București, unde predă la Liceul „Matei Basarab” (1940–1941). În 1942 revine la Cernăuți. În 1944 pleacă pentru a doua oară în refugiu, la Timișoara. Profesor la Liceul Comercial și la Colegiul Național „Diaconovici Loga” (1944–1949), profesor la Școala Pedagogică din Gherla (până în 1957). Membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, secretar și vicepreședinte al acesteia. Bogată activitate de promovare a scriitorilor bucovineni. Președinte al Societății Scriitorilor Bucovinei (1938). Dintre lucrările sale: Ion Grămadă, *Scrieri literare* (ediție îngrijită, 1924), *Scriitori bucovineni*, antologie (1924), *Istoria literaturii române. De la început până în zilele noastre* (1926), *Anul 1848 în cultura și literatura Bucovinei* (1926); *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918 (în legătură cu evoluția culturală și politică)* (1926; o ediție nouă în 1996); *Antologia scrisului bucovinean până la Unire*, vol. I, *Poezia*, vol. II, *Proza* (1938); *Eminescu și Bucovina* (în colectiv, 1943). Profesorul Constantin Loghin se stinge din viață la 23 februarie 1961 în Gura Humorului⁶⁹.

⁶⁷ Cicerone Ionițoiu, *op. cit.*, V (H–L), p. 345; Crina Sârbu, „Am avut puterea să nu mă vând”, „Aldine”, supliment săptămânal al ziarului „România liberă”, București, anul X, nr. 472, 10 iunie 2005, p. 1. Informații și în lucrări din Polonia: A. Mamulska (redactor), *Polonezii din România vorbesc despre ei*, Lesno, 2000; *Polonezul în lume. Lexiconul Poloniei și polonezilor în afara graniței*, Varșovia, 2000; T. Dubicki, *Conspirația Polonă în România, 1939–1945*, vol. I (1939–1940), Varșovia, 2002; Kazimirz Dopieral (sub redacția), *Enciclopedia Emigrației Polone și Poloniei*, vol. III (K–O), Toruń, Editura Kucharski, 2004.; Vasile I. Schipor, *Bucovineni în spațiul concentraționar al regimului comunist*, publicat în „Analele Bucovinei”, anul XIII, nr. 2 (27) [iulie–decembrie], 2006, p. 566–567.

⁶⁸ Pentru mai multe informații, vezi articolul semnat de Gabriel Klimowicz, *O luptă eroică, dusă până la capăt*, conf. www.dompolskibukareszt.ro/activitate.php?r...l=06... -

⁶⁹ Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 625–626.

Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit (I)

(Zusammenfassung)

Die Flucht und das Schicksal der Bukowiner Flüchtlinge im Juni 1940, bzw. März–April 1944 bedeuteten ein unantastbares Thema in Rumänien vor 1989. Die Studie *Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit* gehört zu den wenigen unabhängigen Werken, die dieses Forschungsthema behandeln.

Im ersten Teil werden die wichtigsten Beiträge zur Historiographie dieses Problems präsentiert. Zum ersten Mal nimmt man Bezug innerhalb der rumänischen wissenschaftlichen Forschung auf die zur mündlichen Geschichte gehörenden Interviews, sowie auf die Werke der Bukowiner künstlerischen Literatur (Dichtung, Prosa, Memorialistik), in denen die Flucht als Grenzsituation die Entstehung des Werkes beeinflusste. Solche Texte sind Zeugnisse einer tragischen Lebenserfahrung und sie erwecken das Interesse der Geschichte durch ihre Authentizität und Ausdrucksstärke. Indem sie die Beschäftigungen der historiographischen Literatur mit dem erwähnten Thema fortsetzt und ein Gebiet der Gegenwartsgeschichte erforscht, das von anderen Forschern zeitlang vermieden wurde, bringt diese Studie neue Kenntnisse aus einem Bereich hervor, der als integraler Bestandteil der nationalen und europäischen Kulturerbe verstanden wird.

Im zweiten Teil gleicht die Studie *Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit* einigermaßen der Form eines bio-bibliographischen Wörterbuches, einem alphabetisch geordneten Verzeichnis, wo sich sehr viele Bukowiner Flüchtlinge verschiedener Nationalitäten und religiösen Bekenntnissen befinden. Alldas beweist – wie Traian Cantemir am Anfang der 80er Jahre des vorigen Jahrhunderts schrieb – „die Präsenz der Bukowina in der kulturell-wissenschaftlichen Entwicklung des Landes“ durch eine ausgezeichnete, heute noch wenig bekannte und bewertete „schöpferische Tätigkeit“.